

VAHİD QAZI

ÇAMAYRA

Kuba dəftəri

BAKI – 2012

Naşir: *Vasif Qurbanzada*

Redaktorlar: *Hikmət Sabiroğlu, İmran Bədirxanlı*

Üz qabığının dizaynı: *Fəxri Vəliyev*

Vahid Qazi

Çamayra. Kuba dəftəri.

Bakı, «MHS – poliqraf», 2012, 104 səh.

...O, ən istedadlı publisistlərimizdəndir. “Ruhlar şəhəri” və “Yaddaş ləpirləri. Demokratiya yazıları” kitabları ictimai həyatda hadisəyə çevrilməklə, yurda sevginin, azad düşüncənin, keçmişə sərrast baxışın yeni təcəssümü kimi geniş oxucu kütləsinin marağına səbəb olub.

Yaradıcılığında publisistika ilə nasirliyin incə sintezini ortaya qoyan Vahid Qazi özünün modern üslubu ilə bu janra yeni nəfəs gətirib desək, yanlışdır. “Çamayra” - Kuba dəftəri bu kommunist adasına səfər təəssüratları zəminində qələmə alınsa da, azadlıq və insan haqları kimi ümumbəşəri dəyərlərə geniş diapazonlu yanaşma, fərdlərin faciəsinin cəmiyyətin problemi kimi təqdimatı sayğılı oxucuya düşünmək, anlamaq və nəticə çıxarmaq üçün kifayət qədər “qida” verir. Məhz bu məziyyətlərinə görə Vahid Qazinin “Çamayra”sı son illərin ən maraqlı nəşrlərindən biridir.

İSBN: 978 – 9952 – 459 – 12 – 8

© «MHS – poliqraf», 2012

MÜNDƏRİCAT

Ön söz yerinə. Rüstəm İbrahimbəyov:

“Vahid Qazinin “Çamayra” sı	4
Hotel azadlığı	7
Ağ paltarlı qadın	17
Nostradamusdan məktub var	30
Çamayra	40
Müqəddəs halə	50
Qırx yaşın romantikası	62
Söz yolu	73
Qorxulu Quantanamo	83
Sonun sevinci	94

Vahid Qazinin “Çamayra”sı

İstedadlı publisistlərin öz mətnlərini yalnız real faktlar üzərində qurmaları çoxdandır ki, məndə onlara qarşı rəğbət hissi doğurur. Mən özüm öz əsərlərimdə həmişə uydurma “dopinq”lərdən istifadə edirəm. Bu təxminən hündürlüyə tullanma yarışına bənzəyir – yerin cazibə qüvvəsinin öhtəsindən gələ bilmək üçün biri yalnız öz ayaqlarının gücünə güvənir, bir başqası isə dopinq həbləri qəbul edir.

Vahid Qazinin Kuba dəftərini oxuyarkən mən, müəllifin Azadlıq adasında başına gələnləri təsvir edə-edə, real insanlardan, onların ölkədəki ümumi siyasi ab-hava ilə bağlı həyatları və problemlərindən danışa-danışa çox güclü bədii təhkiyədən istifadə etdiyini və bu bədii təhkiyənin onun özünü hekayətin baş qəhrəmanına çevirdiyini görüb sevindim. Elə buna görədir ki, yazıcının hiss və fikirlər dünyasına qərq olan oxucu onun füsunkar Çamayranın intim xidmət təklifindən imtinasını öz əxlaqi qələbəsi sayır. Nümunə kimi bir çox digər emosional epizodları da misal çəkmək olar. Amma məncə, ən əsas məsələ, ümumilikdə bütün əsərin gözəl bədii nəsr nümunəsi olmasıdır.

Qəribədir ki, Azərbaycan müstəqillik qazandıği son iyirmi ildə bizdə mövcud olan demokratik rejimin bütün özünəməxsus xüsusiyyətlərinə baxmayaraq totalitar-avtoritar quruluşun hər hansı formasına qarşı açıq nifrətini bildirən insan tipi formalaşib. Vahid Qazinin gördüyü Kubaya bənzər bir ölkədə böyüyən bizim nəslin nümayəndələri isə dünyanın harasında elementar azadlıqların olmamasına daha sakit yanaşır.

“Çamayra” müəllifinin ictimai-siyasi inancları əsərin hər cümləsində özünü büruzə verir və bu inanclar o qədər səmimidir ki, onlara qeyd-şərtsiz inanırsan. Bu yalnız kitabda təsvir olunan hadisələrin iştirakçısına çevrildiyin halda mümkün olur. Mənimlə də məhz bu baş verdi.

Və sonda. Kuba dəftəri həddən artıq maraqlı məlumatlarla zəngindir. Kubada olsam da, onun haqqında çox oxusam da mən kitabdan bu ölkəylə bağlı çoxlu yeni şeylər öyrəndim. Sevin-dirici haldır ki, bizim publisistika artıq bu janrın ən yaxşı nümunələrini yaratmağa qadir bir səviyyəyə yüksəlib. Və Vahid Qazinin Kuba dəftəri bunun bariz nümunəsidir.

Rüstəm İbrahimbəyov

Hotel azadlığı

İkinci axşamdı kreslonun yumşaqlığına bata-bata, sağ yanım uyuşanda sol böyrüm üstə yayxanır, sonra əksinə, əvvəlki vəziyyətə qayıdıb rahatlıq axtara-axtara tamını hələ ayırd elə-yə bilmədiyim "Varadero" romundan qurtum-qurtum içir, şokolad dadan yoğun siqardan yüngül qullab alır, gəlin gərdəyindəki tülə oxşayan tüstünün o üzündə gələnlərə qabaqdan, gədənələrə arxadan baxmaqdan usanmırdım. Başqa əlac da yox idi, darıxmamaq üçün əvəzolunmaz məşğuliyyət tapmışdım...

Tünlükdə heç vaxt darıxmıram. Bir şərtlə ki, kimsənin mənimlə işi olmasın, söhbətə tutmasınlar, nəzərlərini üstümdə cəmləməsinlər, elə bilsinlər heç yoxam. Əslində izdihamda adam adamı heç "görmür", burda hamı qarışqa ocağındakı kimi "kor" du.

Tələbəlikdə vağzallardan ləzzət alardım, indi də aeroportlarda, böyük hotellərdə yorulmuram. Burda adamların hər biri oxuduğun maraqlı kitab səhifəsi kimidi, birini çevirirsən, o biri gəlir.

Böyük hotelin foyesi aeroport zalına oxşayır. Burda da adamlar gah tək, gah ikibir, üçbir, gah da dəstə ilə gəlib-gedir. Qəribəsi də odu ki, ilk baxışda səs-küylü bu məkanın özünəməxsus bir

sükunəti var, başqa yerdə rastlaşmadığın dincliyi tapa bilərsən. Adam kütlədə insanları tək-tək yox, cəm şəklində, camaat halında görür, eynən səs kimi, səs-küydə səsləri tək-tək eşitmirsən. Səs xaosunun özündə bir hüzur var. Bəlkə də elə kosmosun səssizliyi ulduzların hay-haray qarışıqlığındandı, nə biləsən! Başqalarını bilmirəm, məndə belədi: tək adamla görüşdən tez darıxıram, di gəl məclisdə saatlarla olaram, Tək səsli otaqda yuxuya gedə bilmirəm - çox səsdə, lap orkestr olsun, yatacam, düz sözümdü.

Məşhur sovet dissidenti, 1976-cı ildə Çili kommunistlərinin lideri, Pinoçet rejiminin siyasi qəhrəmana çevirdiyi Luis Korvalanla dəyişdirilərək cənnəti satın almış kimi SSRİ-nin həbs düşərgələrindən, "psixbalnitsa"larından sonra Avropanın azad həyatına qovuşan Vladimir Bukovski sonralar Moskva səfərlərinin birində jurnalistin "Harda yaşamaq istərdiniz – Kembriçdə, ya Moskvada" sualına belə cavab vermişdi: "Hoteldə!"

Ürəyimdən xəbər verən cavabdı. Mən də hotel üçün sino gedirəm. Bəlkə də ona görə ki, burda hər işi sənin yerinə görürlər, özü də səliqə-sahmanla. Tənbəl səliqəbaz olar!

Havananın ən iri hotellərindən olan "Havana Libre". Həm görünüşü, həm də tarixi onun

əzəmətini xeyli artırır – bura uzaq 1959-cu ilin yanvarınadək “Hilton” adlanıb. Foyenin aypara şəkilli pilləkənləri ilə ikinci mərtəbəyə qalxanda geniş dəhlizdə divar boyu asılmış fotolar hotelin tarixini nəzərində canlandırır. Burda kimlər olmayıbmış? 50-ci illərin məşhur cazmenlərindən tutmuş kosmosa ilk qadın nəfəsi aparan Valentina Tereşkovayacan, yazıçı Ernest Hemenqueydən sovet lideri Leonid Brejnevədək.

Əvvəl adama elə gəlir ki, içkidən mədən, siqardan ciyərin, yarılüt qadınlardan gözüün tez doyar. Amma belə deyil, əyləncə həvəsi kazino işıqları kimi adama gəl-gəl deyir, iştaha açıldıqca açılır. Pulemyot şaqqıltısı kimi qulaq deşən ispan dilinin oynaq havasına çönüb bir baxışla mis rəngli kubalı qızın qaynar təbəssümünü süzsən, bayaqdan deşilən qulağın ta deşilməz, ürəyinin ritmi artar, gözüünə işıq gələr.

Burda hər şey sadədi, axıcıdı, xumarlanmış baxışların önündən keçən qol-boyun kişilər, qadınlar cənnət mələkləri kimi sanki uçurlar, sən də tamaşa eləyirsən. Yaş, irq, cins fərqi dərhal seçilən cütlüklərin bəxtəvər gülüsləri ilk baxışda sənə süni gələ bilər, gəlsin, bu heç nəyi dəyişmir, əksinə, fərqliliyin xüsusi vəhdətini yaradır. Sən də bu vəhdətdən qabaqlar duymadığın zövqü alırsan.

SSRİ dağılandan sonra hər cür yardımdan məhrum olub, çıxış yolu kimi sərhədləri turist-

lərin üzünə açandan “Azadlıq adası” sözün şəh-vət anlamında azadlıq adasına çevrilib – aşıqlə-rin azadlıq diyarına. Eşq axtaran turistlər oyla-ğdı Kuba, sanki bütün dünyanın qocaları bura cavan sevgili tapmağa gəlir.

Yaşı 60-ı ötsə də, ehtirası hələ sönməyən bir qadın 20-25 yaşında yerli mulatın qoluna girib qocalığın dadını çıxarmaqla məşğuldu. Bu gözəl qızınsa yaşı 20 olmaz, babasını xatırladan qoca-nın əti tökülən qırış boynuna sarılması quruyub oduna dönmüş ağaca dırmaşan yaşıl sarmaşığı xatırladır.

Mənim yaşımca o yaş deyil, nə qoca qarıya cavan aşıq, nə də cavan qıza qoca dayıyam. Lap yaraşsam belə, olmaz!

İş başındayam. 2006-cı ildi. Bura kefə yox, kommunizmlə mücadilə edən kubalı dissident-lərə, ictimai fəal adamlara, siyasi məhbusların ailələrinə dəstəyə gəlmişik. Kuba kimi ciddi re-jimli kommunist ölkəsinə belə səfər təhlükəlidir. Hər addımın izləmə bilər, ilişdin, özündən küs. Dünyanın ən murdar türmələrindən birində iş-gəncə aparatına bağlanarsan, sorğu-suala tutu-larsan, boynuna nə desən yükləyib iş kəsərlər. Yerli televiziya kommunist quruluşunu dağıt-maq istəyən düşməni saatbaşı göstərib lənətlə-yər. Dünyanın hüquq müdafiə təşkilatları mü-dafiənə qalxar, yəni bəyanat-zad verər. Dövləti-

mizin rəsmilərindən köməyə ümid də yoxdu, deyəcəklər, “canı çıxsın, nə ölümü vardı orda”. Müxalifətimiz də elə o sayaq yön alacaq, “burda camaatın başına min oyun açılar, bu da dünyanın o başına gedib, elə qoçaq oğlandı, burda qorusun, hüququ tapdanmışları”...

Təlimatım belədi: “Dostlar gələndək otur, gözlə!”, “Diqqəti cəlb eləmə!”. “Unutma, burda turistdən çox yerli xəfiyyə var!”

Şaxtalı hava uçuşları ləngitdiyindən bir gecəni Varşava, bir gecəni də Paris aeroportunda keçirəndən sonra iki gün də hoteldə gözləmək hövsələ tələb eləyir, hövsələsiz adam üçün bu, məşəqqətdi. Gözləməliydim, ayrı əlacım yox idi.

Dostum sayılan tanımadığım birisi – mənə yerli dissidentlərin ünvanını verəcək adam gələndək foyedə olmalıydım. Mənimlə otaqda yox, məhz adamların gur yerində görüşməliydi. Çünki otaqda dinləmə qurğusu, yaxud kamerasının olmamasına heç kim təminat verə bilməz.

Qarışqa kimi qaynaşan adamların hansıdı axı o? Baxmaqla yəqin eləmək mənasız iş olduğundan ta bu barədə düşünmürdüm. Bunu düşünmək ulduz kəhkəşanında öz ulduzunu ax-tarmaq qədər səfehlik idi. Bir də ki, mən onu yox, o məni tapacaqdı, çünki o məni tanımalıydı. Dünən gecə yarıyadək elə burda – foyeyə

açılan bütün qapıların göründüyü yerdəcə oturub gözləmişdim.

Bu gün səhər isə əvvəlcə evə məktub yazmaq üçün hotelin "İnternet" yazılan zalına getdim. Burada internet səhər 9-dan axşam 9-can işləyir. İnanmırsınız, iki cümlə yazmağa 45 dəqiqə sərf etdim. Hövsələm bir tikə olduğundan, həm də xeyli adam növbə gözlədiyindən çox qalmadım. Durub postuma – strateji nöqtədə yerləşən kresloma qayıtdım.

- Salam! - Qəşəng sarışın qız nə vaxt gəlib yanımda oturub ki, xəbərim olmayıb?! - Mən Maşayam. İnsan Hüquqları Komitəsindən.

- İki gündür harda qalmısınız?

- Biz sizi görürdük, amma yaxınlaşa bilmirdik. Çevrilməyin mənə sarı. Bura onlarla doludu.

- Axı mən onları görmürəm!

- Siz onları tanıya bilməzsiz. Dünən axşam elə onlara görə sizə yaxın dura bilmədik... Mən çıxıram çölə, beş dəqiqə sonra arxamca gəlin. Soldakı küçə ilə aşağı düşün, ətrafa baxmayın, birinci tini sola burulub dayanın.

Əsl detektiv filminə oxşayırdı. Sözləri sanki buz dolabından çıxarırdı, elə deyirdi ki, adamın canına üşütmə düşürdü. Amma vəziyyətin heç də belə olmadığına inamım içimə bir sakitlik çiləyirdi. Kubanın ta o dönəmi, Fidelin də "komendante" olan vaxtı deyil ki, hər gələni güd-

sünlər, hərəyə bir güdükcü qoysunlar. Bir milyon turist gəlir bura.

Hər halda daha təcrübəlilərə qulaq asmalıydım.

Gecənin qaranlığında yad şəhərin kanalizasiya qoxulu, qulaq batıran səssizliyinə doğru gedirdim. Yan-yörədə maşın görünməsə də, havadan maşın qazının hisi sallanırdı. Ötən əsrin 40-50-ci illərindən qalma maşınların tüstüsü belə tezliklə çəkilən deyil. İnqilab qapıları bağladığından ölkənin dünyayla təması da kəsilmişdi, burdakı maşınların əksəri elə inqilaba qədər olanlardı. Köhnə maşınlar Kubanın brendlərindəndi, bu barədə sonra daha geniş yazacam. İndisə ayağımı ehmalca atıram ki, yol üstündəki konserv qabları, ayrı zir-zibilə dəyib səs-küy çıxarmasın.

Tində, küçənin işıq düşməyən yerində bayaqkı qız durmuşdu. Yanındakını – moskvalı köhnə tanışımı elə siluetindən tanıdım. Arxayınladım. Andrey Saxarov, Mustafa Cəmilov kimi məşhur sovet dissidentləri ilə “yatıb çıxmış” canısulu qoca tanışıma salam verəndə bir anlıq yadıma hoteldəki “fərqli cütlüklər” düşdü: “Bu da cavan qızladı”.

Söhbətimiz çox çəkmədi. Qısa salam-kəlamdan sonra ovcuma kağız parçası dürtdü:

- Bu ünvanı tanınmış dissidentin ailəsi yaşayır. Özü həbsdədi. Telefonu da var. Amma zəng eləməyin, dinləyə bilərlər. Ən yaxşısı bir-

başə evlərinə getməkdə. Arvadı “Ağ paltarlılar” dandı. Ondan başqa dostların ünvanını alarsız. Gerisini özünüz bilirsiz. Uğurlar!

“Ağ paltarlı qadınlar” Kubanın ən məşhur siyasi qadın hərəkatıdır. Burada əri, oğlu, qardaşı siyasi motivlərlə həbs olunmuş qadınlar cəmləşib. Onlar başdan-ayağa ağ geyinir, ağ çətir götürüb etiraz piketləri keçirirlər.

Dostlarım dönüb üzəşəğı getdilər, yavaş-yavaş qaranlıqda əridilər. Yalnız onlardan ayrılanda hiss elədim ki, yorğunam. Ayaqlarımı pud daşları asılıbmış kimi sürüyürdüm. Ünvan yazılmış kağızı, köhnə kişilər demiş, “piston cibimdə” gizlətdim.

Hotelə qayıtdım. Kefim durulmuşdu. Həmişə uzun nigarançılıq bitəndə rahatlaşırım, ovqatım düzəlir. Amma ürəyimdə qocanın qarasına deyilməyimdən də qalmadım: “Mənimlə agent-agent oynayır. Allah bilir iki gündür bu qızla nə keyflər çəkib. Güdürmüşlər bunları... Bu qızı nəyə gətirib bura?! Ruslardan da baş açmaq olmur, heç “Tulaya da samovarla gələrlər?” Amma canı yanmış əla candı, bu iki gündə hoteldə beləsinə rast gəlmədim. Kim nə deyir desin, dünyanın ən qəşəng qadınları Rusiyadadır. Keçmişdə Hələb gözəlləri məşhur imiş. Hələb-mələb görməmişəm, mən gördüyümü deyirəm”.

Saşa (bayaqkı kişini belə çağırırlar) ilə çoxdan tanış idik. İlk dəfə onu Krimda görmüşdüm, bizi Kırım tatarlarının lideri Mustafa Cəmilov tanış eləmişdi. Mustafa bəy üst-üstə 17 il həbsdə olub. Tək günahı da öz tarixi vətənlərindən deportasiya olunmuş xalqının hüquqlarını müdafiə etməsidi. Saşa da sovet illərində siyasi baxışlarına görə tutulubmuş. İndi belə adamlar bütün dünyada azadlıq mücahidlərinə dəstək verməyi boyunlarının borcu bilirlər. Mənimsə sovet vaxtı elə bir qoçaqlığım-zadım olmayıb, sadəcə, onlardan xoşum gəlir, bura da məni elə bu azar gətirib çıxarıb.

Otağın qapısını açıb eyvana çıxdım. Şəhərin baş küçələri işıqlı olsa da, bəzi məhəllələrdə lampalar közərirdi. Xose Marti meydanındaki abidənin başı elə mənim durduğum 19-cu mərtəbə hündürlüyündə olardı. Uzaqdan gələn 23-cü küçə hotelin yanından keçib körfəzə dirənirdi. Atlantik okeanın ilıq havası gecə sərinliyində Havananın küçələrinə şəh çiləyirdi. Yarıçılpaq bədənimdə hər şəhin milyon-milyon hissəciyini dən-dən hiss edirdim sanki.

Qayğısızlıq – bax budur hotel otağının verdiyi ən ləzzətli duyğu. Yatağın yumşaqlığında ürəkdən gərnəşib elə nərə çəkdim ki, bağırtıma az qala

özüm qorxacaqdım. “Bukovski ağıllı adammış!” Əvvəl onun jurnalistə cavabını, sonra da özünü xatırladım. 1998-ci ildə Varşavada Polşa Seymində keçirilən III Beynəlxalq İnsan Hüquqları Konfransında tanış olmuşdum onunla. Xeyli söhbət eləmişdik, xatirəmdə isə onun bu sözləri qalib: “Demokratik mübarizə uzun prosesdi. Müstəqillik hələ azad olmaq deyil. Sizin işiniz çətindi. Neftin bəlasını hələ sonra çəkəcəksiniz”.

Ağıllı adamdı, nə deyəsən? Həm demokratiyası olmayan neft ölkələrinin gələcəyindən xəbəri varmış, həm də hotelin verdiyi azadlıq duyğusunu yaşayıbmış.

Hotel otağının azadlığına bürünüb yuxuya getdim...

Ağ paltarlı qadın

...Günəş milyon illərdi gördüyü işi elə 2006-cı ilin dekabr səhərində də görürdü; tələsmədən gecənin yaxasını açır, sonra da qucaqlayıb boy-nuna sarılır, nəvazişlə bağrına basırdı. Bu izdivacdan dünyaya ağappaq, tər-təmiz işıq gəlirdi. İşıq ürkək-ürkək Yerdə özünə yer axtarırdı. Pərdənin pəncərə küncünü tutmayan yerindən onun bir zolağı da yatağıma sarı sürünürdü. Yuxunun ağırlığı o zolağın üzümə toxunuşuyla əriyirdi.

Gün işığı oğrun-oğrun gəlsə də, gözlərimi qəfil yaxaladı.

Gözümün acısını ovuşdura-ovuşdura dağıtdım. Əzələ-oynaqların haray-həşirinə fikir verməyib ayağa qalxdım. Pərdəni çəkib eyvana çıxdım. Gün işığı bədənnüma dərimə yapışdı. Günəşin şüaları sanki okeanın sonsuz çöllüyündə böyük bir ocaq qalamışdı, sular alışıb yanırdı, “ocağ”ın nəfəsi üz-gözümü yalayır, canıma istilik verirdi.

Hotelin eyvanından açılan mənzərənin bir hissəsi Meksika körfəzi, bir hissəsi də Havananı tuturdu. Səhər okeanın o başından şəhəri oymağa gəlmişdi. Şəhər stola sərilən xəritə kimi məhəllə-məhəllə, küçə-küçə aydın görünürdü.

Burda “kommunizm günəşi” vaxtilə bizdəki kimi şimaldan doğmamışdı, elə çıxacağı yerdən – Şərqdən çıxmışdı. Çıxmışdı ki, bütöv bir adaya, onun sakinlərinə işıq bəxş eləsin, xoşbəxt gələcək yolunda çıraq olsun. Milyon-milyon insanı ağappaq günə çıxarsın. Hər gələn işıq adamı xoşbəxt eləsəydi, daha nə vardı ki...

O milyonlardan biriylə görüşəsiyəm bu gün.

Otağa qayıdıb əynimi geyindim, şalvarın dar, dərin “piston cibin”dən ünvan yazılan kağızı iki barmağımın arasına güclə keçirdim. Havanada ünvan Bakıdakından fərqli yazılır, evin və mənzilin nömrəsiylə yanaşı binanın hansı iki küçənin kəsişməsində yerləşdiyi də qeyd olunur.

Tərcüməçi Elnuru restoranda tapdım. Təyyarəsi gecəyarısı gəldiyindən görüşə bilməmişdik. Elnur universiteti bu il bitirib, bir neçə dil bilir. Bakıda ispandilli tərcüməçi tapmaq asan deyil. Bəxtim gətirmişdi. Elə onunku da. İspan dilini təkmilləşdirmək üçün əlinə əla fürsət düşmüşdü.

Naməlum qəhrəmanımızı tapmağa getmək üçün vədələşdiyimiz vaxtda hotelin çöl qapısı ağzında görüşdük. Üzümüzə gülən taksi sürücülərini görmürükmüş kimi yan keçdik. Kubada taksilər dövlətə məxsusdu. Şəxsi maşınlarından

taksi kimi istifadə edənlər də az deyil, amma bu maşınlar çox köhnədi. Ümumiyyətlə, burda 1940-50-ci illərin ABŞ, 60-80-ci illərin sovet istehsalı olan avtomobillər əksəriyyət təşkil edir. Maşınların on illər boyu bir ailədə qalmasının tək səbəbi odur ki, adamlar özünün olan bu maşınları sata bilməzlər, ona görə də nəsildən-nəslə ötürülərək qalıb.

Mənə burda taksi sürücülərinin təhlükəsizlik orqanları ilə əməkdaşlığından demişdilər. Odur ki, dostuma “Biz maşını yoldan tutacağıq” dedim. Kommunisti dirigözlü görən gənc dostum məni təcrübəli bilib dediklərimə həvəslə əməl edir, tarixi missiyanın iştirakçısı olmaqdan zövq alırdı.

Nuh əyyamından qalmış “Chevrolet” arxadan gömgöy tüstü buraxa-buraxa Havananın küçələri ilə şütüyürdü. Sürücü nəsə danışır, basıb bağlayırdı. Elnur onun dediklərini maşını başına götürən ritmik “Mambo” musiqisindən necə ayırırdı, bilmirəm.

Anlamasam da, görürdüm ki, dedikləri Elnura maraqlı gəlir, ona tez-tez suallar verirdi. Binalarda peyk antenlərinin yoxluğunu Elnurun gözü almışdı. Sürücü bunu belə izah elədi ki, Kubada peyk antenləri qadağandı, bunun üçün hətta həbs cəzası da var. Bəzi hallarda adamlar gizləndə belə antenləri quraşdırırlar. Amma təhlükəsizlik orqanları xüsusi cihazlarla onları tez

tapa bilir. Bəli, Elnur kommunizmlə ilk görüşünə beləcə başlayırdı. Mən də haçansa bu “xoşbəxtliyi” yaşamış sovet xalqının övladı kimi onu maraqla müşahidə edirdim.

Getdiyimiz evə iki tin qalmış maşından düşdük. Sürücünün hansı ünvanı gəldiyimizi bilməsini istəmirdim. Bir qədər piyada getdik.

Vedado Havananın bir-birinə oxşayan iki-mərtəbəli evlərdən ibarət yaşayış məhəllələrindəndi. Şəhərin bu hissəsində yaşayanları sosial statusuna görə ortabab təbəqə hesab etmək olar. Burada bu “ortabab”larla birgə “inqilab keşikçiləri” də ömür sürürlər. Əslində onlar da sadə kubalılarıdır, amma bir qədər fərqli.

Kubada hər məhəllədə “inqilab keşikçiləri” kontoru var. Kontor bir növ bizim JEK-ə oxşayır, amma qeyri-rəsmi işi sakinləri nəzarətdə saxlamaq, şübhəli işlər barəsində siyasi polisə xəbər verməkdir. Vəzifələri inqilaba təhlükəni görüb xəbər etmək olsa da, başqa işlərə də burunlarını soxurlar. Bir sözlə, qorxulu adamlardılar, onlardan nə qədər uzaq dursan, o qədər yaxşıdır. Qorxu və şübhənin insanların taleyində yaratdığı çatlar bizə otuzuncu illərin bolşevik dönməindən tanışdı – heç kimə bel bağlamaq olmaz, hətta ailə üzvlərinə də.

Ünvanı tapmışdıq, qalırdı diqqəti cəlb etmədən binaya girmək. Yerli olmadığımız balaca

uşaqlara da aydın idi. Turistlər kimi geyinməyimiz diqqəti bizdən yayındıra bilməzdi, çünki buralar turistlərin hələm-hələm gəldiyi yer deyildi.

İkinci mərtəbənin eyvanında yaraşlıq bir qadın paltar səriridi. Mehriban çöhrəsi vardı, əlini bir anlıq saxlayıb çoxdanın tanışı kimi bizə elə xoş təbəssümlə baxdı ki, açığı ilk anda ağlımdan başqa fikirlər keçdi. Qəşəngliyinə söz ola bilməzdi.

Binanı ötüb keçdik. Ünvanı bir daha dəqiqləşdirməyə, blokun qapısının bağlı olmadığını yoxlamağa, bir sözlə, şəraiti aydınlaşdırmağa vaxt lazım idi. Geri qayıdanda eyvandakı qadın bizə daha diqqətlə baxdı.

– Odur! - dedim.

– Nə bilirsən? - bu, Elnurun mənim təcrübəmə ilk şübhəsiydi.

– Fəhmim belə deyir. Bura məşhur dissidentin yaşadığı binadı. Bizim kimilər buralara az gəlmir yəqin.

– Onda bizi güdürlər ki...

– Özünü o yerə qoyma! Soruş görək!

Elnur 360 dərəcə çevrə vurub guya ətrafa turist marağı ilə baxdı. Sonra üzünü eyvandakı qadına tutdu. Anladığım qədər belə deyirdi: "Salam. Bizə xanım Dalqado lazımdı!" Elə bil eyvandakı bir dəstə qızıl gülün qönçəsi ilahi bir

əfsunla hərəkətə gəldi, qadının təbəssümü qızıl gülün ləçəkləri kimi qat-qat açıldı. Valehedici, iri, parlaq gözləri güldü. Əli ilə bloku göstərib, nəzakətlə “Dördüncü mənzilə qalxın” dedi.

Qapını açıb bizi içəri dəvət elədi. Qara dərilili qədəmi divanda yer göstərdi, içindəki son paltarları da sərrib vannanı ortalıqdan götürdü. Yüngül yır-yığışdan sonra döşlüyünü çıxardı. Bizi yuxudan təzəcə durana oxşayan cavan bir qızla tanış eləyib gülə-gülə yan otağa keçdi. Qızı olduğunu deməsəydi, bacısı, yaxud başqa taytuşu zənn edərdim.

Bir neçə dəqiqə keçmiş saçına, üz-gözünə, əyin-başına yüngül əl gəzdirib iki fincan qəhvəylə qayıtdı. Fincanları balaca mizin üstünə qoyub bizimlə qabaq-qənşər kresloda oturdu. “Gisela Dalqado”. Özünü belə təqdim elədi. Ağzını açıb danışmasaydı, elə bilərdin ki, gözəl bir şərqli qadınla üz-üzə dayanmışsan. Gözlərinin iriliyi onu cənublu məşhur müğənni Ququşa bənzədirdi. Qırıqsız üzü hamar idi. Boğaz, çiyin, qol dərisinin tarımlığı bədənin təravətindən xəbər verirdi. Təravətli bədən isə göz parıltısından sonra qadınlarda həyat eşqinin ikinci zahiri əlamətidir.

Əyninə yaşıl rəngli qolsuz, yaxası açıq kofta, bir də uzun yubka geyinmişdi. Bəzənib eləmədən də gözəlliyi göz deşirdi. Bədən ölçüləri bi-

zim vərdis elədiyimiz, iyirmi yaşlı qız anasının bədən ölçülərinə oxşamırdı. Saçına dən düşməsəydi, elə onu da cavan qız sayardım. Yəqin bu qız ərinin əvvəlki arvadındandı, deyə düşünmüşdüm. Yanıldığımı isə səhəri gün biləcəkdim.

Söhbətimiz elə ilk sözlərdəncə tutdu. Bir saat sonra bizi görən olsaydı, elə bilərdi ki, yüz ilin tanışlarıyıq. Xəritədə Azərbaycanı tapıb uzaqlığına təəccüblənən qızı Giselle bizə ekzotik canlı kimi baxırdı. Elnurdan gözünü çəkmirdi. Anası ilə söhbətimizdə kiçik pauza yaranan kimi girəvələyib suallar verirdi.

Qəhvəni üç qurtuma içdim. Şirinliyi Krım tatarlarının dəmlədiyi qəhvəni xatırladırdı. Ayağa qalxıb danısa-danısa müxtəlif yöndən onun şəklini çəkir, maraqlı anlar tutmağa çalışırdım.

Gisela kompüter mütəxəssisidi. Amma bu sahədə işləmək ona qadağandı. Səbəb də sadədi – siyasi məhbusun, “xalq düşməni”nin arvadı işləyə bilməz, özü də kompüter kimi strateji texnika ilə.

İxtisasca fizik olan əri tanınmış dissidentdi. Xarici mətbuatda Kastronu davamlı kəskin tənqid etdiyi üçün iyirmi beş illik həbsə məhkum olunub. Bu illərin hələ dördünü yatıb. Kubada iyirmi beş illik həbs adi cəzadı. Giselanın da üzv olduğu “Ağ paltarlı qadınlar” hərəkatı bütün dünyaya səs salmasaydı, bəlkə ərinə “vətən

xaini” kimi ölüm hökmü çıxarardılar, ya da ömürlük iş verərdilər.

“Ağ paltarlı qadınlar” hərəkatı atası, qardaşı, əri, oğlu siyasi məhbus olan qadınların təşkilatıdır. Hərəkatın etiraz aksiyalarından sonra ağ paltar geyinmək yasaq olunub. Amma bu qadağadan qorxmayan etirazçılar həmişə tapılır. Bir dəfə küçədə belə bir qadına rast gəldim. Şəklini çəkmək istəyəndə elə götürüldü ki, elə bil quşu yuvasından perik salmışdım. Cəmi bir kadr çəkə bildim, kameraya dikilən gözündəki qorxu bütün çılpıqlığı ilə düşüb.

Kuba türməsi dünyanın ən dözülməz məhəbəsələrindən sayılır. Min bir xəstəliyin tüğyan etdiyi, işgəncə və təhqirlərin ölçüyə sığmadığı bu yerdən salamat çıxmaq hər adama nəsim olmur. Buranın işgəncə üsullarını faşistlərin gestaposuna, bolşeviklərin NKDV-sinə tay tuturlar. Elə Gisela da ərinin sağlamlığı sarıdan narahatdı. Deyirdi ki, karserdən bu yaxınlarda çıxıb. Ayaqları şişib, yeriyyə bilmir. Meksikalı dostlar dərman göndəriblərmiş, həbsxanaya aparıb, amma ərinə çatmasına ümidi azdı.

Bu vaxt Giselle divardakı qəfəsə yaxınlaşır. Quşları doğma bir səslə əzizləyib yedirtməklə diqqətimizi cəlb edir. Deyir ki, bunları yedizdirəndə elə bilir həbsdə olan xəstə atasına qulluq edir.

Giselle Havana Universitetində oxuyur, təbii ki, arzuladığı diplomatiya fakültəsində yox, dövlətin məsləhət bildiyi fakültədə. Dissident qızını diplomat olmağa qoymazlar. Səbəbini soruşanda bir himə bənd imiş kimi ürəyini boşaltmağa başladı. Öyrəndik ki, Havana Universiteti 1793-cü ildə yaradılıb. İnanılmaz səslənir, amma belədi: 55 fakültəsi var. Kubada tədris məcburidir. Təhsildən yayınma qanunla təqib olunur. Məktəbə getməyən şagirdlərin valideynlərini dörd ilədək həbs gözləyir. Bir sözlə, hamı oxumalıdı, amma ixtisas seçmək hüququ dövlətin əlindədi. Onun da ixtisasını universitet özü seçib.

Sonra Gisela bizi kitabxanası ilə tanış elədi. O, ölkənin hər yerində fəaliyyət göstərən 140 ictimai kitabxananın koordinatorudu. Bura kitabxanaların ən böyüyüdü. Kubada kitabxanalar QHT-ləri əvəz eləyir. İndi 83 belə kitabxana qalıb. O birilərini hökumət bağlayıb. Siyasi polis vaxtaşırı bu kitabxanaları "lazımsız ədəbiyyatdan" təmizləyir. Hər halda, burda dövlət kitabxanalarında rastlaşmadığın maraqlı kitab tapmaq mümkündür.

Siyasi polis dissidentlər, onların ailələri, ümumiyyətlə, ictimai-siyasi işlərlə məşğul olanlar üçün bir kabusdu. Kompüter, printer, yazı makinası, siyasi ədəbiyyat polislərin kefinə

soğan doğrayan şeylərdi. Odur ki, vaxtaşırı basqın eləyib onları götürürlər.

Bizim gəlişimizin onlar üçün təhlükə olacağından narahatlığımı bildirdim. Səsini bir qədər qaldırıb cavab verdi: “Onsuz da hökumət xaricilərlə görüşən hər kəsi müxalifətçi sayır. Siz qonaq gəlmisiniz, görüşməyimizi istəmirlərsə, onda zəhmət çəkib qapının ağzına qarovul qoyunlar. Sizin kimi dostların gəlişindən də xəbər tuturlar. Sizdən sonra ola bilər gəlsinlər”. Bu sözləri elə səlis deyirdi ki, sanki dediklərini kiməsə eşitdirirdi. Bəlkə də mənzilində “juçok” (dinləmə qurğusu) olduğunu bilirdi və sözünü qorxmadan “juçok” yiyələrinə çatdırırdı. Bu söhbətdən sonra ona gətirdiyimiz noutbuku, ispanca siyasi ədəbiyyatı, filmlər olan diskləri və DVD pleyeri sabah şəhərdə görüşəndə verməyi qərara aldım.

Səhəri gün qaldığımız “Havana Libre” hotelində onlarla görüşdük, nahara dəvət elədik. Yerli əhalinin turistlər olan yerlərə icazəsiz girməsi yasaqdı. Gisela hər gün bu hotelin yanından keçib gedib, amma indiyəcən içəridə olmayıbmuş. Bizimlə gəldiklərinə görə içəri girə bilərdilər. Bunun onlar üçün nə qədər riskli olduğunu soruşub, başqa yerə getməyi təklif elədim. Dedi ki, bütün yerlər eynidi, onsuz da harda

26

xarici ilə nahar eləsək, biləcəklər. “Siz qorxursunuzsa, başqa məsələ, mən qorxmuram onlardan” - deyib gülə-gülə hotelin qapısını açıb bizə yol verdi. İlk dəfə hotelin içini görürdülər, ətrafa elə heyranlıqla baxırdılar ki...

Onları ən çox heyrətləndirən menyüdəki qiymətlər oldu. Elnur ana-balanın söhbətini qorxmuş kimi pıçıltıyla tərcümə edir: “Heç nə yemək istəmirlər, deyirlər ki, burda ən ucuz yeməyin qiyməti bir kubalının aylıq qazancı qədərdir”. Biz təkid edirik. Demək olar, dinib-danışmırlar. Burda hər kəsin – ofisiantdan tutmuş qapıçıyadək – xüsusi xidmət orqanları ilə əməkdaşlığına şübhə yoxdu. Odur ki, elə özüm danışıqçı oldum.

Onlara Azərbaycan haqda, onun tarixi, azadlıq mücadiləsi, Qarabağ davası, indiki durumundan danışdım. Diqqətlə dinləyir, hərdən sual verirdilər. Dünənki sözlərindən, bugünkü suallarından Giselanın geniş dünyagörüşlü, məlumatlı qadın olduğuna əminliyim artdıqca onunla söhbətdən aldığım zövq də çoxalırdı (Ümumiyyətlə, ağıllı qadınlarla söhbət həmişə xoşdu, beləsi üstəlik həm də gözəl olsa, adam tək ağılla deyil, qəlbiylə də bağlana bilər).

Çox oxumuşdu. Xalqların azadlıq, demokratiya uğrunda mübarizəsi, xüsusilə Polşanın “Solidarnost” hərəkatı, postkommunist ölkələ-

rin keçid dövrü üzləşdiyi problemlər onu daha çox maraqlandırır. Suallarından belə başa düşürdüm ki, onu mövcud rejimlə mübarizədən çox, rejimdən sonrakı vəziyyət daha çox düşündürür. Keçmiş sovet ölkələrində siyasi azadlıqlar, çoxpartiyalı demokratiya, vətəndaşların siyasi fəallığı, mətbuat və seçki azadlığı mövzusunda suallar verirdi. Cavablarım onu təəccübləndirirdi. Onun təsəvvüründə Azərbaycan qarışıq əksər postsovet ölkələri bu illər ərzində xeyli qabağa getməliyidilər. Ona demokratik cəmiyyət quruculuğunun nə qədər çətin bir proses olduğunu, buna uzun illər, yeni nəsillər gərəkdiyini deyirdim. Məni axıracan dinləyəndən sonra gözləmədiyim belə bir sual verdi: "Bəs onda ölkənizin Kubadan fərqi nədir? Bununçün bu qədər mübarizə aparmağa, qurbanlar verməyə dəyərdimi?"

Həmin gün bu sualını cavablandırmadım, geniş məktub yazacağıma söz verdim. Giselanın ayda bir dəfə İsveçrə səfirliyindəki informasiya mərkəzinə getməyə icazəsi vardı və internetə çıxışı da bu vaxt mümkün olurdu. Ona gələn məktubları yalnız orda oxuyur və cavablandırma bilirdi.

...Ayrılanda bizi yüz ilin dostu kimi qucaqladı. O, necə də sadə, səmimiyyəti... Kasıb, qapalı

28

ölkələrin adamları belə olurlar. Onların gözləri də təmiz olur, dibini göstərəcək qədər təmiz. Bu adamların özlərindən xoşbəxt və azad zənn elədikləri insanlara baxışlarını dilə gətirmək olmur, görmək lazımdı. Bu, sovet adamının bir vaxtlar avropalılara, amerikalılara baxışını görənlərə tanış mənzərədi. Özümü bir anlıq Gisela üçün uzaq, okean dalğalarının bitdiyi yerdəki o məchul azad ölkənin bəxtəvər vətəndaşı sandım. Əla duyğudu. Amma heyf ki, bu, sadəcə bir duyğudu, yarpaqlar arasındakı bir əlcə göy üzündən ani keçib gedən bulud kimi ötəri duyğu...

Əllərimlə hər iki çiyindən tutub gözlərinə baxdım. “Əriniz tezliklə azad olacaq. 21 il yox, heç 21 ay da qalmayacaq orda” dedim.

Verdiyin təsəllinin təsiri dediyin sözə özünü nə qədər inandırmağından asılıdı...

Kubaya qısamüddətli ilk səfərim beləcə başa çatdı. Bakıya qayıdanda ona geniş məktub yazdım. Sonra “Ağ paltarlı qadına” adı ilə tərcümə olunub Kubanın demokratik kəsimi arasında yayılacaq bir məktub.

Nostradamusdan məktub var

Xeyli müddət idi “ağ paltarlı qadın”dan xəbər yoxuydu. Bəlkə məktubum çatmayıb, yoxsa səfirliyin internet mərkəzinə getməyi ona qadağan ediblər?! Ağıma başqa səbəb gəlmirdi. Onun ayda bir dəfə səfirliyin internet xidmətindən istifadəyə icazəsi vardı. Hər dəfə o günü həvəslə gözləyirdi. Elektron poçtuna xüsusi xidmət orqanlarının müdaxiləsi az ehtimal olunandı, hər halda səfirlik informasiya təhlükəsizliyi üçün ciddi ölçü götürməmiş olmazdı. Deməli, nəşə başqa ciddi səbəb var.

Adı məktub olsa da, əslində böyük məqalə yazmışdım – “Ağ paltarlı qadına” adlı 15 səhifəlik əhatəli bir yazı idi. Üstündə on gün əziyyət çəkmişdim. Belə çıxırdı ki, əziyyətim də, tərcüməyə verdiyim pul da hədərimmiş. İnsan Hüquqları Komitəsinin bu məktubu bəyənilib kubalı fəallar arasında yaymaq istəməsini sonra biləcəkdim. Yazılarımın dərc olunduğu Azərbaycan mətbuatından fərqli olaraq bu yazıya babat qonorar da verəcəkdilər. Bunlar sonra olacaqdı.

Məktub “Havana Libre” hotelində nahar zamanı Azərbaycan haqda uzun-uzadı nitqimdən sonra Giselanın verdiyi suala cavab idi. Sual isə asan deyildi: “Bəs onda ölkənizin Kuba-

dan fərqi nədi? Bunun üçün bu qədər mübarizə aparmağa, qurbanlar verməyə dəyərdimi?"

Məktubun qısa məzmunu belədi:

"Salam!

Səninlə cəmi iki görüşdə söhbət açdığımız müxtəlif mövzular barəsində indi daha geniş düşünür, bu maraqlı söhbətləri şirin təəssüratla xatırlayıram. Bu xoş xatirələrlə yanaşı sənin mənə ünvanladığın sonuncu suala cavab yazmaq vədimi də unutmamışam: "Bəs onda ölkənin Kubadan fərqi nədi? Bunun üçün bu qədər mübarizə aparmağa, qurbanlar verməyə dəyərdimi?"

Çətin sualdı, həm də əhatəli cavab istəyir. Havana hotelində çuğul ofisiantların arasında açıq danışmağımız, darımacalda ciddi söhbətimiz mümkün deyildi. Məktub yazmaq isə asandı.

...Bilirsən, demokratiya uzun illərin məhsuludu, yetişdikcə dadlanan bəhər kimidi. Onu yetişdirmək böyük fədakarlıq, davamlı zəhmət, dəli aşiqlik istəyir.

...Demokratiya münbit olmayan torpaqda kövrək bir ağacı bəsləməyə bənzər. Köksüzdü, gücsüzdü, həssasdı, qayğıya ehtiyacı var. Amma tutdumu, cücərib yarpaqladımı, min-min köklü-budaqlı ağacdən də sevimli olacaq. Balasını gec tapan ailənin sevinci kimi.

...Demokratiya qarşılıqlı münasibətdə, daim ünsiyyətdə olanların harmonik davranış məka-

nıdı. İncəlik sevər, qəbalıq ona yaddı. Demokratiya elə mexaniki düzümdü ki, iştirakçıların hamısının bu prosesdə rolu və payı var: saat zəngi saatın içindəki irili-xırdalı neçə-neçə detalın bir-birinə bağlı hərəkətinin, “birgə əməyinin” məhsuludu, bir nəfərin qol gücü ilə hərəkətə gəlib çalınan kilsə zəngi deyil.

...Demokratiyanın problemi, çətinliyi ondadı ki, o, insanları inandırmalıdı. İnandırmaq demokratiyanın mahiyyətindədi. Avtoritarizm buna ehtiyac duymur. Adamları inandırmaq aldatmaqdan çətindi. Odur ki, avtoritar idarəetmə demokratik idarəetmədən asandı.

...Sovet İttifaqının süqutu neçə-neçə xalqın azadlıq və demokratiya yoluna start verdi. Startda eyni olsaq da, az sonra müxtəlif məsafələr qət etdik. İndi hərə bu marafonun ayrı-ayrı yerindədi. Əlbəttə, mənim ölkəm də bu yolda çox uzağa gedə bilmədi. Arzuladığımız demokratiyanı hələ qurmamışıq. Səbəblər çoxdu, obyektivi, subyektivi var: müharibəni, nefti, müsəlmanlığımızı, şərqli, cənublu olmağımızı, daha nələrisə səbəb gətirirlər... Lazım olanda min bir bəhanə tapılır.

...İnkişaf etmiş demokratiyalardan geri qalsaq da, bizim çoxlu azadlıqlarımız da var. Amma mən bunlara “yarımçıq azadlıq” deyirəm. Bir məsəl var, içində su olan yarımçıq stəkanı

biri yarıyacan boş, digərisə yarıyacan dolu görür. Amerikadan, Avropadan baxanda bizim demokratiyamız “yarıyacan boş”, Kubadan baxanda isə “yarıyacan dolu”du.

...Sənə bizim əldə etdiyimiz azadlıqları sadalayım, fərqimizi özün ayırd elə. Yarımçıq olsa da, tez-tez kobud şəkildə pozulsa da, bu azadlıqlar üçün mübarizə aparmağa dəyməzdimi?

Hərəkət sərbəstliyi. Mən pasport alıb dünyanın istənilən yerinə, o cümlədən Kubaya səninlə görüşə gələ bilərəm. Amma sənə öz ölkəmə dəvət etsəm də, gələ bilməzsən, çünki sənənin dövlətin buna icazə verməz. Mən öz ölkəmin istənilən şəhərində yaşaya, işləyə bilərəm, bunun üçün qeydiyyat və ya icazə lazım deyil. Sən isə, məsələn, Santa-Klara şəhərində yaşamaq, işləmək üçün xüsusi icazə almalısan. Bunu icazəsiz eləsən, həbs olunarsan.

Mülkiyyət hüququ. Mən mülkiyyətçi ola, yəni ev, torpaq və s. ala bilərəm. Şəxsi mülkiyyətini satmaq, yaxud da bağışlamaq hüququm var. Sənənin isə mülkiyyətin yoxdu. Yaşadığın ev, gəzdiyin torpaq dövlətindi. Sizde dövlət “şuluq vətəndaşı” evdən bayıra atar, göndərər neçə-neçə əmək düşərgələrindən birinə - kommunizm quruculuğu yolunda can qoymağa.

Kommunikasiya. Dünyanın istənilən yerinə zəng vura, poçt, faks göndərə, ala bilərəm.

İnternetdən hər yerdə: evdə, işdə, küçədə istifadə etmək hüququm, imkanım var. Sən isə bunun üçün xarici ölkə səfirliyinin internet mərkəzinə getməlisən. Özü də yalnız sən və sənin kimi beş-on ictimai fəal, başqalarının buna imkanı yoxdu.

Azad bazar. Bizdə istənilən formada bizneslə məşğul olmaq yalnız bacarığa bağlı məsələdi. Həm ölkə daxilində, həm də xaricində biznes əlaqələri qurmaq hüququm var. Sizdə isə buna nəinki icazə verilmir, biznes hələ də “burjuaziya qalığı” sayılır, “çürüməkdə olan kapitalizmin” ünsürü kimi lənətlənir.

Seçim. Mənim seçim hüququm var: uşaqlar üçün məktəb, müalicə üçün ölkənin və ya dünyanın istənilən klinikası, arzuladığım ədəbiyyatı tapmaq və oxumaq, film, musiqi seçmək, hər hansı ölkənin televiziyasına baxmaq və s. Sizdə isə bütün bu seçimləri dövlət edir.

Siyasi azadlıqlar. Bura siyasi partiya yaratmaq, seçkilərdə müstəqil namizəd kimi iştirak etmək, müstəqil qəzet açıb istədiyini yazmaq kimi hüquqları əlavə edərdim. Sizdə bunun heç biri yoxdu.

Bu siyahını uzatmaq da olar...

Yaxın keçmişdək biz də bütün bu azadlıqlardan məhrum idik. Eynən sizdəki kimi. Düzdü, sadalanan azadlıqların çoxu qüsurludu, ya-

rımçıqdı, arzuladığımız səviyyədə deyil, tez-tez kobud pozulur, ilbəl azalır, amma azadlıq su kimi, hava kimidi, bir içimliyi, bir udumluğu da əzizdi.

İndi sən de, bunlar üçün mübarizə aparmağa, qurbanlar verməyə dəyməzmi?

Sizin azad cəmiyyət quracağınız gün uzaqda deyil. Bu, aydın görünür!

Sayğılarla,
Vahid”

Üç aydan sonra poçtuma bir məktub gəldi. Ad günü hədiyyəsini açan uşağın marağıyla məktubu açdım. Giselanın qısa cavab məktubu beləydi:

“Əziz Nostradamus!

Sözlərin düz çıxdı. İnanılmazdı! Robertonu buraxdılar. Evdədi! Bir az xəstədi, ayaqları şişib. Əsas odur ki, azadlıqdadı. Qızım vədinə əməl elədi, atası dönən kimi qəfəsdəki quşları açıb azadlığa buraxdı.

Səninlə razıyam, sizdəki elə o yarımçıq azadlıqlar üçün də mübarizə aparmağa dəyər. Bizim də azadlığımız olacaq, mütləq olacaq, özü də yarımçıq yox!

Səni qucaqlayırıq!
Gisela”.

Məktubu oxudum. İliq, xoş, məstedici bir duyğu sanki əllə toxunulan, gözlə görünən, səsi eşidilən maye kimi içimdən üzümə axdı. Onun ilan sürünürmüş kimi dərimi yalayaraq üzüyuxarı yeridiyini hiss edirdim. Sifətimə çatıb üz əzələlərimi ətrafa dartırdı.

Bu, sevincin, məmnunluğun üzdəki əksiydi. Bəs necə? Cəmi 3 ay əvvəl təsəlli verməyə söz tapmayanda ona bu sözləri demişdim: “Əriniz tezliklə azad olacaq. 21 il yox, heç 21 ay da qalmayacaq orda”. Doğrudan da “Verdiyin təsəlinin təsiri dediyin sözə özünü nə qədər inandırmağından asılıdı...”

Kubaya növbəti yolum Meksikanın Kankun şəhərindən keçdi. Kankun Qəraib dənizinin sahilindədi. Buranın bitib-tükənməyən çimərliyi, çimərlik boyu sayə gəlməyən hotelləri var. Regionun ən böyük kurort şəhərlərindəndi. Adamları balacaboy, güləruz və səmimidilər. Adamın heç inanmağı gəlmir ki, bu insanlar “Qəraib dənizinin quldurları”nın törəmələridilər. Məsələ onda deyil, heç biz də Babəkə, Korogluya oxşamırıq, gözə görünən odur ki, buralar cənnəti xatırladır.

Kankundan qalxan təyyarə Havanaya 50 dəqiqəyə çatdı. Gecə yarı olmuşdu. Bərk yorulmuşdum. Tez çıxıb getmək, başımı atıb yatmaq

istəyirdim. Meksikada mənə zülm etmişdilər. Sən demə, burda tranzit yolçular da əvvəlcədən viza almalıymışlar. Odur ki, Kankunda pasportumu alıb, özümü də salmışdılar qapısı bağlı şüşəli bir yerə. Qışqır-bağırın mənası yox idi, eşidən olmayacaqdı, olan da başa düşməyəcəkdi. Şüşə qəfəsdə altı saatlıq iztirabdan qurtulub Havana sərhədçilərinin çamadanaçma əməliyyatına düşəcəyimi ağla gətirəndə cin başıma vururdu.

Çamadanımda az qala bir kitabxananın kitabı, videotekanın filmi vardı – müstəqil jurnalistlər, yazıçı və rəssamlar, müəllimlər, hüquq müdafiəçiləri, din xadimləri, bir sözlə, ictimai fəal adamlara ünvanlanmış kitablar, filmlərlə doluydu. Məsələn, A.Kamyunun “Taun”, F.Kafkanın “Proses”, A.Kestlerin “Kor qaranlıq”, F.Hayekin “Köləliyə aparın yol”, “Azadlıq konstitusiyası”, C.Oruellin “1984”, V.Şalamovun “Kalım hekayələri”, N.Şaranskinin “Demokratiyanın müdafiəsində: azadlıq tiraniya və terrora qalib gələcək”, H.Falladanın “Hər kəs təklikdə ölür”, M.Kunderanın, Ç.Miloşun, A.Soljenitsının, başqalarının xeyli kitabı, filmlərdən isə “Şərq-Qərb”, “Arbat uşaqları”, “Doktor Jivaqo”, “Keşişi öldürmək”, “Qandi”, “Master və Marqarita”, “Dairedə birinci”, “Tyananmen meydanı”, “Andeqraund”, A.Tarkovskinin, M.Formanın, A.Vaydanın, S.Spilberqin və başqalarının daha neçə-

neçə filmi olan DVD. Xanımlar üçün sabun, şampun, diş pastası, çox da baha olmayan parfümeri isə öz təşəbbüslə almışdım – burda əl çatan deyil.

Buranın da vaxtilə bizdə olmuş “kubinka” kimi qara bazarları var, amma ordan nəsə almağa çoxunun imkanı çatmır. Aeroportlarda ispanidilli qəzet və jurnalların son saylarını da almağı unutmamışdım. Görüşəcəyim adamlar üçün azad dünyadan xəbər gətirmək yaxşı işdi, elə bil, türmədəki siyasi məhbusa təzə qəzet verirsən, bax elə. Bu qədər DVD və kitablarla sərhadə keçməyin riskli olduğunu bilirdim. Düzdü, indi belə şeylərə o qədər də əhəmiyyət vermirlər, amma bütün hallarda ilişə bilərdilər. Soruşana cavab hazırlamışdım: “Yeni tanışlarıma hədiyyə edəcəm”.

Əlbəttə, 10-15 il əvvəl sənin bu sayaq arqumentin keçməzdi. Əvvəllər açıq şəkildə bir kitab belə keçirmək mümkün deyildi. Yaxşı xatırlayıram, 1996-cı ildə keçmiş dissident dostumun Quba tərəfdə sərhadə qanunsuz keçməsi xəbəri bütün ölkəni silkələmişdi. Səhər işə gələndə jurnalistlərdən biri sensasiyalı xəbərə məndən təsdiq alacağına ümid edib zəng eləmişdi: “Xəbər var ki, sənin amerikalı dostun Quba tərəfdən sərhadə qanunsuz keçərkən saxlanıb. Bütün dünya agentlikləri bağırır. Amma bizimkilər

deyir ki, xəbərləri yoxdu. Məsələnin nə qədər ciddi olduğunu deyirəm, amma hələ də təsdiqləməirlər”.

Dərhal dostları aradım, o vaxt rabitə indiki kimi deyildi, internet yox, mobil telefon yox. Axşama doğru öyrəndim ki, dostumu Qubada yox, Kubada, Havana aeroportunda saxlayıblar. Sən demə, çamadanındakı uşaq yeməyi qutusundan Soljenitsının “Qulaq arxipelaqı” çıxıb, digər qutulardan da başqa bu sayaq ədəbiyyat tapıblar. Üç gün dindirəndən sonra “persona non-grata” edib geri göndəriblərmiş. Rusiya informasiya agentliklərinin səhv xəbəri bir jurnalistin sayəsində bizim sərhəd qoşunlarımızı bax beləcə ayağa qaldırıbmış.

Nə çamadanlarıma, nə də portfelimə baxan oldu. Sakitcə keçib şəhərə çıxdım. Taksiyə oturub gedəcəyim ünvanı dedim. Əvvəlki səfərlə müqayisədə sərhəd keçidindəki yumşalma məni xeyli arxayınlaşdırmışdı. Daha hotelə yox, tərcüməçi dostum Elnurun əvvəlcədən kirayələdiyi evə getdim.

Ev sahibi məni yerləşdirib çıxmağı ilə soyunub yatmağım bir oldu. Elnur da yatmışdı. Səhər ilk gedəcəyimiz yeri bilirdik – Giselağil...

Çamayra

Gözlədiyim olmadı – qapını incə, lətafətli qadın yerinə yekəpər bir kişi açdı. Üz-gözündən yorğunluq, biganəlik tökülürdü. Gəlişimizdən məmnun olmadığını dərhal duydum.

Evin xanımını soruşduq, dedi günortadan sonra gələcək. İspandillilərin vaxta münasibəti elə bizimki kimidi, “günortadan sonra” dəqiq zaman ölçüsü deyil, “Allah bilir nə vaxt gələcək” anlamı verir.

Qarşımızdakı Giselanın həbsdən təzə çıxan əriydi, buna şübhə yoxuydu, divardakı şəkli də bu əminliyə şahidlik edirdi.

Könülsüz yer göstərdi, özü də əvvəlki səfərimiz zamanı xanımı oturan kətildə əyləşdi.

Bizi ittihamedicilər nəzərlərlə süzür, narazı tonda əvvəl-əvvəl həvəssiz, candərdi danışır. Danışa-danışa cuşa gəlir, coşduqca da dediklərini anlamaqda tərcüməçini çətinə salır. Gileyli sözlərindən əməlli-başlı çaşmışdıq: “Burada ciddi mübarizə gedir, diasporun, beynəlxalq təşkilatların yardımları isə gəlib çıxmır. Bir hissəsi elə orada, bir hissəsi də yolda itib batır”.

Belə bir ittihamla üzləşəcəyim yatsam yuxuma da girməzdi. Söhbətin nədən getdiyini bilmirdim. Nə deyəcəyimi də ilk anda kəsdirmə-

dim. Mayamidəki varlı Kuba diasporunun yardımları barədə eşitmişdim. Hökumət əvvəllər bu yardımlara imkan vermirdi, indi isə göz yumur, çünki ac əhalinin xeyli hissəsi xaricdəki qohumlarının göndərdiyi yardımların hesabına yaşayır. Bizdə “uruset”dən göndərilən pul kimi.

Yəqin bizi kimlərləsə səhv salırdı. Amma cavab verməyə də bilməzdim, odur ki, elə onun özü kimi sərt dedim: “Biz yardım paylamırıq, bizi nahaq ittiham edirsiniz. Ona qalsa, biz də eşitmişik ki, burada siyasi müxalifət, dissidentlər, ictimai fəal şəxslər marginallaşmış. Bura da sizə görə yox, Gisela üçün gəlmişik”.

Elnur dediklərimi həvəslə tərcümə elədi, həmsöhbətimizdən onun da xoşu gəlməmişdi. Sözlərim onun üzündəki ifadəni də, səsinin tonunu da dəyişdi. “Əlbəttə, mən hamını nəzərdə tutmuram” dedi.

O, bizi tanımamışdı. Bəlkə də Gisela ərinə Azərbaycandan gəlmiş “Nostradamus” haqqında heç nə deməyibmiş. Yoxsa bizi belə qarşılamazdı.

Söhbəti özümüz açdıq. Altı ay əvvəl burada olmağımızdan, tezliklə onun azad olacağına inamımızı xanımına əminliklə bildirməyimizdən, “Ağ paltarlı qadına” adlı məktubdan danışırdıq. Nəyisə qəfil xatırlayıbmış kimi dik ayağa qalxdı, “Nostradamus” deyib bizi qucaqladı.

Bir anın içində onun davranışı 180 dərəcə dəyişdi. Tanımışdı. Çox keçmədi, daha onun üzündə əvvəlki yorğunluqdan, biganəlikdən əsər-ələmət qalmadı.

Roberto “Unidos” adlı qeyri-leqal siyasi hərəkatın koordinatorlarından biridi. Bu təşkilat iqtisadi islahatlar paketi hazırlayıb. O, iqtisadi azadlıqların ardınca siyasi islahatların gələcəyinə inanır, Çini də Kuba üçün model hesab edir:

- Biz Çini diqqətlə öyrənirik. Onların inkişaf modeli bizə daha uyğundu.

- Demokratiasız hər hansı bir modelin ixraca yaradığına inanmıram. Məncə, Kubanın öz modeli olmalıdı. Ölkə varlı ola bilər, ərəblərin də bir neçə zəngin dövləti var, amma siyasi azadlıqlarsız sabit inkişafa, nəsillərdən-nəsillərə ötürülən rifaha təminat yoxdu.

- On bir milyonluq Kubada 26, iki milyardlıq Çində 25 jurnalist həbsdədi. İqtisadi inkişaf siyasi azadlıqları artırır.

- Avtoritar rejimlər kənddə, aqrar ölkələrdə daha güclüdü. İqtisadi inkişaf ölkədə urbanizasiyanı gücləndirir. Urbanizasiya avtoritar rejimləri çökdürür. Çinin qüdrətli gələcəyi iqtisadi yüksəlişlə demokratiyanın simbiozundan keçir. Sizdə isə bu proses daha sürətlə baş tuta bilər. Urbanizasiya və iqtisadi inkişafa tək elə ABŞ-dakı varlı Kuba diasporunun sərmayəsi kifayətdi.

- Onların qayıdıb əvvəlki əmlaklarını istəməsi ciddi problemlərə səbəb olar.

- Ədalətli qanun qəbul olunsa, böyük fəsadlar verməz. Postkommunist Şərqi Avropa ölkələri bu problemin öhdəsindən uğurla gəldilər. Bir də niyə yaxındakı Amerikanı qoyub, uzaq Çində model axtarırsınız?

- Antiamerikanizm güclüdü. İnqilabdan əvvəl və inqilab dönəmində ABŞ-ın tutduğu mövqe, apardığı siyasət, üstəgəl hakimiyyətin 50 illik antiamerika təbliğatı beyinlərdə diridi.

Onunla söhbətimiz xeyli çəkdi. "Günortadan sonra" gələsi Giseladan xəbər yox idi. Getməliydik. Onları axşam yeməyinə dəvət edib, görüş yerini və saatını danışıb evdən çıxdıq.

Taksiyə minib sahil boyu Malekon prospektiylə şəhərin qədim hissəsinə – Havana Viejaya gəldik. Növbəti görüşəcəm gəzmək, nahar etmək fikrindəydik.

Taksi Karlos Kespedes prospektindən Empedrado küçəsinə burulub saxladı. Sağ-solu köhnə, təzə kitablar, çoxunda Çe Gevaranın şəkilləri əks olunmuş suvenirlər satılan küçəylə gedib 156 sayılı ünvandakı nəhəng binanın qarşısında dayandıq. Elnurun kitablara baxmağa həvəsi yox idi, əksəriyyəti inqilab, Çe Gevara və bu sayaq mövzulara həsr olunmuşdu. Əvvəllər

bizdə Leninin, Brejnevin kitabları aləmi bürüdü-yü kimi burada da hara baxsan Xose Martinin, Kastronun, Çe Gevaranın kitablarını görürsən.

Əzəmətli bina San Kristobal kilsəsidir. 1748-ci ildə tikilib. Kilsənin hər iki yanında uca qüllə qoruqçu kimi durub, birində iki zəng var. Məşhur Kuba yazıçısı Alexo Karpantiyer Barokko üslubunda tikilmiş bu kilsənin fasadını “daşa çevrilən musiqi”yə bənzədirmiş.

Kilsənin qarşısındakı turistlərlə dolu böyük meydan Plaza de Armas adlanır. Meydanın əks tərəfində zəngin eksponatları olan Kolonial İncəsənət Muzeyi yerləşir.

Şəhərin tarixi hissəsi neoklassik memarlıq üslubu ilə tikilib. Əsasən kolonial dövrün yadigarı olan bu abidələrə Barokko memarlıq məktəbinin təsiri güclüdü. Lakin 18-ci əsrdən etibarən Havana özünün müstəqil, ekspressionist memarlığı ilə seçilməyə başlayıb. Burada klassik Avropa memarlığı – Roma, qot, mavritan üslubları ilə yanaşı Antil Barokkosu deyilən yerli memarlıq da inkişaf edib. Binaların fasadında Barokko əlamətləri, Əndəluz elementləri açıq göründüyü kimi, müxtəlif tərəflərdən divar, qalereya, darvaza və məhəccərlə əhatələnmiş, patio adlanan açıq daxili həyətlər Roma üsulundadır.

İsti, bürkülü havada burada soyuq pivə içməyin ləzzətini heç nə əvəz eləməz!

Bina divarlarındakı freskalar, divar naxışları, sgraffito deyilən divar oymaları, ornamentlər, qapı və pəncərələrin mozaikası, vitrajı göz oxşayır. Yoğun sütunlar binaların əzəmət və qədimliyini daha da artırır. Adamı rıqqətə gətirən bu tikililər qocalıb qarımış, amma gəncliyində füsunkar gözəlliyi şübhə doğurmayan qadına bənzəyir. Baxımsızlıq ucbatından uçub dağılmış, qopub tökülmüş, kif basmış binaları görəndə hiss edirsən ki, bu şəhərin nə vaxtsa çox gözəl dövrünü olub.

20-ci əsrin ortalarında ABŞ şəhər memarlıq üslubunun təsiriylə Havanada hündür binalar tikilməyə başlayıb. Miramar və şəhərin digər varlı qərb rayonlarında villalar eklektik tərzdə tikilirdisə, sahil boyu 7 kilometr uzanan Malekonda modern memarlıq stili daha çox özünə yer eləyib.

...Mərkəzi küçələr üfunət qoxuyur. Çünki şəhərin mərkəzində kanalizasiya sistemi yaxşı işləmir. Getdiyən yerdə balkondan başına sabbunlu su tökülə bilər. Burada su da problemdi. Yuxarı mərtəbədə yaşayanlar suyu vedrələrdə kəndirlə balkonlarına dartırlar. Plaza Vieja meydanındakı fəvvarəni hündür dəmir cağla hasarlayıblar ki, camaat hovuzdan su daşmasın.

Yayın cırhacırında susuzluqdan dodağın çatlaya, özün də pörşələnə-pörşələnə qəfəs için-

də fontan vuran suya baxasan. Mənzərə lap İntibah dövrünün dini tablolarına oxşadı...

Bu tarixi abidələr baxımsızlıq üzündən dağılmaq təhlükəsi altındadı. Yaxşı ki, YUNESKO var. Bəzi binaları bu təşkilatın hesabına bərpa edirlər. Hökumət isə öhdəsinə düşən binaları belə təmir etməyə çətinlik çəkir. Xaraba qalmış binanı Elnura göstərib deyirəm ki, bu binaya bir neçə milyon dollar veriləcək zaman hələ qabaqdadı, vaxt gələcək bu şəhər dünyanın ən gözəl şəhərləri sırasına qayıdacaq.

“Floridita” barında əyləşdik. Obispo və Monsereta küçələrinin kəsişməsində yerləşən bar 1817-ci ildən fəaliyyətdədi. 1953-cü ildə dünyanın 7 ən populyar barından biri seçilib. Onun belə tanınmasında məşhur yazıçı Ernest Heminqvey də böyük rol oynayıb. O, tez-tez bura baş çəkər, özünün sevimli “Darkiri” kokteylini içərmiş.

İndi bilmirəm, dünyanın neçənci barı sayırlar, mənə, heç ilk 7 minliyə də düşmüz. Burada da Amerika brendli bir içkiyə rast gəlməzsən, ofisiant kola, pepsi haqqında yalnız eşidib, düşmən ölkənin malını yalnız turistlərdə görərsən. Elnur Meksika istehsalı şirə istədi, mənə yerli Bucanero pivəsi, bir də çipsi sifariş elədim. Pivə gəldi, çipsi isə yox, çünki onun tək adını eşidiblər, üzünü görən olmayıb.

Küçədə gül satan qaradərili bir qız açıq pəncərədən bizə baxıb gülür, nəsə deyir, yenə gü-lürdü. Əl eləyib stolumuza dəvət etdik. Öm-rümdə belə gözəl qaradərili qız görməmişəm. Stul çəkib oturdu. Onu yeməyə qonaq edib söh-bətə tutduq. Söhbət onun nə işlə məşğul olma-sından başladı. Çamayra bizə dolanmaq üçün əyalətdən necə əzab-əziyyətlə gəlməsindən da-nışdı. Kuba qanunları bunu qadağan edir, hər an onu tutar, həbs edərlər. Amma onun başqa əlacı yoxdu, evə, ailəsinə pul göndərməli idi. Anası, balaca bacı-qardaşları, xəstə körpə balası acdı. Gül satışından gündəlik qazancı 1-2 dollar civarındadı. Buna baxmayaraq ayda evlərinə 15-20 dollaradək göndərə bilir.

Çamayra deyir ki, burada kim necə bacarır, pulu da elə qazanır, ac qalmamaqdan ötrü kimi şəkil çəkir, kimi ağac yonur, kimi camaatı əylən-dirir, kimi də bədənini satır. Aclıq və ehtiyac fa-hişəliyin hədsiz artmasına, QİÇS-in sürətlə ya-yılmasına, cəmiyyətin tənəzzülünə, insan mənə-viyyətinin pozulmasına gətirib çıxarır.

Onun ağıllı sözləri kimi ağıllı gözləri də təsirliydi. İri gözləri gecə zülmətində parlayan bir cüt ulduz kimiydi. O, danışıqı, yeməyi, iç-məyi, bəzən bir anlıq bədbin xəyala dalması, bə-zən məsum gülüşüylə bizi sehrləmişdi. Hemin-queyin "Qoca və dəniz" əsərindəki qoca balıqçı

Santyaqonun onların kəndindən olmasını xüsusən manera ilə elə fəxr və şövlə deyirdi ki, adamın o qoca balıqçı olmağı gəlirdi.

Bir saat ərzində onunla əməlli-başlı dostlaşdıq. Bayırdakı güllərindən arxayın idi, almaq istəyən olsaydı, ona xəbər edərdilər. Yeməyi bitirsək də, durmaq istəmirdik. Bu sadə, gözəl kubalı qızla vidalaşmaq heç ürəyimizcə deyildi. Qalxıb kafeni tərk etmək istəyəndə Çamayra gözlənilmədən Elnurun qulağına nəsə dedi.

Elnur donub qalmışdı.

Çamayra bizə özünü təklif edirdi.

Elə bil içimdə nəsə qırıldı. Nə deyəcəyimi bilmədim. Küçəyə çıxıb onun gül piştaxtasına yaxınlaşdıq. Heç nə demədən 10 dollar çıxarıb hərəyə bir dəstə gül aldım. Gülləri elə onun özünə bağışlayıb, sağollaşdıq.

Tini burulanadək durub baxan o məsum qadının iri, parlaq, yarı nisgil, yarı həsrət dolu gözlərini, yəqin, ömrüm boyu unutmayacam. Bu, xəstə körpəsi üçün həyatın dibinə belə baş vurmağa hazır olan gənc ananın kədərli gözləriydi.

Viktor Hüqo, "... istibdad əxlaq sərhədini pozur" deyərkən sən nə qədər haqlıymışsan!

Axşam 7-də vədələşdiyimiz kimi Gisela, əri Roberto, qızı Giselle bizi "Paris" kafesində göz-

48

ləyirdilər. Gisela bizi köhnə dostu kimi sevinclə qarşılıdı, Giselle Elnurun boynuna sarıldı, Roberto məni dükanlarda satılmayan, xüsusi qaydada hazırlanmış 13 ədəd “ev” siqarıyla salamladı. Həmin gecə bu xoşbəxt ailənin sevincinə şərik olduq, yedik, içdik, rəngarəng mahnılar dinlədik, gah Salsa, gah da Rumba rəqslərinə baxdıq, hələ istəsən, Ça-Ça-Ça havasına oynadıq da. Səs-küyün fasilələrində xeyli söhbət də elədik. Gecə yarısı kafedən çıxıb Havananın küçələriylə gəzəndə hamı bəxtəvər insanlar kimi sevinc içindəydi.

Bütöv bir gecəni nurlandıran bu sevinc isə ürəyimə dolmuş nisgili dağıtmaq gücündə deyildi, gözüm Havananın ala qaranlıq küçələrinin ümitsizlik tökülən döngələrində – vicdanın öldüyü tində Çamayranın məni ovsunlamış gözlərini, bir də onun balaca, köməksiz körpəsini gəzirdi...

Müqəddəs halə

Ramiz Rövşən açıq cəmiyyətlə qapalı cəmiyyət arasında maraqlı müqayisə aparıb: “Qapalı cəmiyyətlər konserv qutusu kimi insanı sıxır, orda boğulursan, amma çürümürsən, çünki hava yoxdu. Açıq cəmiyyətlərdə isə boğulmursan, amma orda min cür təsir olur, çürümə gedir”.

Bu fikri belə davam etdirərdim ki, qapalı cəmiyyətlərin “ağzı açılanda” – “hava dəyəndə” o vaxta qədər oranın qəhrəmanı sayılan bir çoxlarının heç də “salamat” olmadığı üzə çıxır. “Salamat olmayan qəhrəmanları” vaxtında zərərsizləşdirmək üçün Mərkəzi və Şərqi Avropanın bəzi postkommunist ölkələri “lüstrasiya” qanunları qəbul ediblər. Bu qanunların sayəsində arxivlər açılıb, cəmiyyətin qapalı dönəmində kimin gizlində nə işlə məşğul olduğuna aydınlıq gətirilib, ali rənqli kommunistlərin yüksək dövlət postları tutmasına qadağalar qoyulub və sairə.

Bir gün məlum olub ki, uzun illər xalqın inandığı, lider bilib arxasınca getdiyi bir siyasətçi, yaxud mənəviyyat mücəssəməsi sandığı din xadimi xüsusi xidmət orqanının hansısa bapbalaca əməkdaşının əlində oyuncaq imiş. Polşanın məşhur kilsə xadimlərinin uzun illər xüsusi xidmət orqanının agenti olması xəbəri polyak

cəmiyyətində əsl şok effekti yaratmışdı. Belə misallar çoxdu. Düzdü, ağırlı prosesdi, amma müəyyən intellektual hazırlığı olan, tolerant vərdişlərə malik cəmiyyətlər “lüstrasiya” dövrünü az ağırlıya ötüşdürüb.

Keçid dövründə, “lüstrasiya” mərhələsindən keçməsək, bizdə də bənzər hadisələr az deyildi, “konserv” qəhrəmanları iş-işdən keçəndə, başımıza oyunlar gələndən sonra tanıdıq, çoxunu hələ də tanımırıq. Vaxtında arxivlər açılırdı, bəlkə sonrakı illərdə xalqın üzləşdiyi tələyüklü ağır hadisələr baş verməzdi, məsələn, Qarabağ itirilməzdi...

Son illərin çox bəyəndiyim filmlərindən olan “Başqaların həyatı” (The Lives of Others) Kubanın ictimai fəalları arasında ən çox seviləndi. Almanlar 2006-cı ildə çəkiblər. Film Almaniyaya Demokratik Respublikası Dövlət Təhlükəsizlik Nazirliyi (Ştazi) əməkdaşının bir yazığının evində quraşdırdığı dinləmə aparatı vasitəsilə insan həyatına müdaxiləsi fonunda qapalı cəmiyyətlərdə total nəzarətin, qorxunun insan mənəviyyatına təsirinə, şəxsi və ictimai faciələrə işıq tutur.

Özümlə bu filmin çoxlu nüsxələrini götürmüşdüm.

...Lopes Ramos "Pen klub"un rəhbərlərindənə. Klubun 40 fəal üzvü var, burda müstəqil yazıçılar birləşib. Təsisçilərindən birinə 26 illik həbs kəsiblər. Bu yaxınlarda onların əsərlərindən ibarət almanaxın son nömrəsi xaricdə nəşr olunub. Nəşrin adını dilimizə çevirəndə təxminən belə alınır: "Dəyişikliyin səsi". Birini bizə verir, başqa kubalı dostlara bağışlamaq üçün götürürük. Ramos almanax üçün seçim edən komissiyanın sədridi.

Darısqal mənzil birotaqlıdı. Bura həm qonaq, yataq, kitabxanası olan iş otağıdı, həm də mətbəxdə. Səs-küylü Via Blanka küçəsinə baxan eyvan da mənzillə iç-içədi. Sovet "kommunal-ka"ları bunun yanında çoxulduzlu hotelə oxşayır.

Klub gənc yazıçılarla seminarlar, görüşlər keçirir. Əlbəttə, qapalı. Onların yazıları "samizdat" kimi "Kuba" adlı jurnalda nəşr ediləndən sonra polis 35 nəfəri həbs edibmiş. "Printer hökumətin ən əsas düşmənidir" - deyən Ramosdan adamların kitaba marağını soruşuram. "Bizdə kitaba maraq çox böyükdü, Kubaya gətirilmə hər kitabı bəzən 10, 20 adam oxuyur".

Onu dinləyə-dinləyə rəfdəki kitabları varaq-layırım. "Bunları nəinki 10, 20 adam, heç özü də oxumayıb, qatı açılmayan kitab necə oxuna bilər?" fikirləşirəm.

Dilxorçuluğumu üzə vurmadım. Eləcə əsasən Meksikada, İspaniyada çap olunmuş nəfis kitabların tozunu şkafın küncünə vurulmuş mıxdan asılan dəsmalla silir, qaytarıb yerinə qoyurdum. Bu kitabları alıb dünyanın üzünə bağlı ölkənin azadlıq mücahidlərinə göndərənlərin böyük bir tarixi missiyanın iştirakçısı olmaq səadətindən doğan sevinclərini təsəvvürümə gətirəndə əməlli-başlı qanım qaraldı. İmitasiya elə hər yerdə imitasiya, bizdə də, Kubada da...

Ordan çıxanda ağımda bir fikir dolaşırdı: “Hər kəs yaşadığı mühitin məhsuludu. Faciə onda başlayır ki, absurd ideyalara qurban gədən cəmiyyətin üzvləri absurd bir ömür yaşadıqlarını fərq etmirlər”.

1959-cu il inqilabından başlayaraq yüz mindən çox kubalı həbsxana və islah-əmək düşərgələrinin dəhşətlərini yaşadı. 17 minədək adam güllələndi. İncəsənət adamları da repressiyanın ən sərt üzünü gördülər. 1961-ci ildən Fidel Kastro yaradıcı adamların cəmiyyətdə rolunu dəqiq müəyyənləşdirdi. Bu müəyyənlilik özünü qısa bir şüarda tapdı: “İnqilab daxilində – hər şey, inqilab xaricində – heç nə!”

Səfər yoldaşım, moskvalı etnoqraf alim, dünyanın ən mağmın çeçeni (sakit adam olduğundan ona belə deyirdim) – dostum Leça isə gördüklərinə, eşitdiklərinə sakit tərzdə şərh ver-

di: “Guya bizdəki, sizdəki müxalifətçilər, QHT-çilər belə deyil?”

Maşınların tüstüsüylə havanın istisi qarışib dözülməz boğanaq yaratmışdı. Sərin pivənin əsl vaxtıydı. Qabağımıza çıxan ilk kafeyə girdik. Bura sovet dövrünün “zakuşnik” deyilən tünd içki qoxulu yeməxanasına oxşayırdı. Menyudakı tanımadığımız yeməklərdən adama birini seçdik. Özümüz ayrı-ayrı yemək seçdik ki, bəyənməyən bəyənəninkindən də yesin. Ofisiant qız hələ naşı olduğunu yerişi, davranışı, bir də baxışlarından bildirirdi. Ətrafdakılar bizə qəribə baxırdılar, nəzərlər xoşniyyətli olmasa da, aqressiv də deyildi. Bu maraqlı baxışların səbəbini az sonra biləcəkdik.

Yeməklər yeyiləsi çıxdı. Soğanı bol olduğundan, əti də yaxşı qızardığından bəyənəsi oldum, yağın yad tamını birtəhər ötüşdürdüm. Leçanını da pis deyildi, qara lobyayla düyünün qarışığıydı.

Hesabı gətirəndə isə gözüm kəlləmə çıxdı. Belə bəlli olurdu ki, bir boşqab “Kamaro”, bir boşqab da Əndəluz əsilli “Moros kristianos” (“mavrlar və xristianlar” deməkdi) yeməyi, iki şüşə “Bucanero” pivəsi, bir stəkan Moxito kokteyli, canım sənə desin, salat, bir qab da dilimlənmiş manqo, ananas, banan, quayava, portağal meyvələri 36 peso, yəni “bizim pulla” cəmi 1

dollar 50 sent edir. Belə ucuzluq heç fəhlə yeməxanasında da olmur.

Çox çəkmədi, yeməxananın müdiri özünü yetirdi, səhv olduğunu deyib, yeni qəbz verdi – 36 CUC.

Kubada 2 pul vahidi var: CUC (Cuban Convertible) deyilən konvertə olunan (turistlərin istifadə elədiyi) və konvertə olunmayan peso (yerli vətəndaşların işlətdiyi). CUC əsl kağız pul kimidi, əlində xışıldayır, peso isə elə bil it ağzından çıxıb. Aralarında nisbət iyirmi dördün birədi, yəni 1 CUC-a 24 peso ala bilərsən. 1 CUC 80 sentə dəyişdirilir. Hökumət bu yolla düşmən ölkənin pulunu guya dəyərsiz hesab edir. Burda ən bərk gedən valyuta avrodu.

Göstərilən xidmət kimi başqa ödənişlər də yerlilər və xaricilər üçün ayrı-ayrı hesablanır. Kafedəkilərin bizə maraqla baxmalarının səbəbi indi aydın oldu. Sən demə, belə yerlərə turistlər nadir hallarda gəlirlər. Təzə ofisiant da səhv olaraq pulu peso ilə hesablayıbmiş. Gözüaçıq müdir isə daha dəqiq hesablama apardı – 36 CUC, yəni 864 peso, və ya 45 dollar.

Bayaqkı dilxorçuluğa biri də beləcə əlavə olundu. Bu pula hotellərin birində əməlli-başlı nahar edərdik.

Ofisiant qız pərt olmuşdu, üzünə gülüb göz vurdum. Qırışığı açıldı, deyəsən, başa düşmüş-

dü ki, “vejinə də alma!” deyirəm. Mənim pərtliyimin qayğısına isə Leça qaldı: “nu, niçəqo!”.

Artıq gün əyiləndə birmərtəbəli yaraşığıllı villanın zəngini basdıq. Qapını “Qvadelupa” seriyasının qəhrəmanına oxşayan mələk üzvlü bir xanım açdı. Santa Kruz adını axıracan çəkməyə imkan verməyib bizi içəri dəvət elədi. Yaraşığıllı evin foyesində bir küncdə qoyulmuş divan və kreslolarda bizə iltifatla yer göstərüb yan otağa keçdi.

Beş dəqiqə sonra gələn Santa Kruz elə ilk andaca xoş təəssürat yaratdı. Altmışa yaxın yaşı olardı. Söhbətçil adamdı. Danışdıqlarından ciddi mütləli, mükəmməl təhsil almış hüquq müdafiəçisinə oxşayırdı. Əksər müxalifətçilər kimi o da vaxtilə Havana Universitetində marksist fəlsəfədən dərs deyib. Dünyada baş verənləri ciddi izləyir. Azərbaycanla bağlı elə suallar verir ki, sanki oradan təzəcə qayıdıb. Əslində isə xaricə ilk və son səfərini 1988-ci ildə edib. O vaxt BMT rəsmilərinin ciddi təpkiyiylə ona ölkədən çıxmağa icazə verilibmiş. İndi əsas istəyi Kubada ölüm hökmünün ləğvinə nail olmaqdı. Ölkədə 50 adamın ölüm hökmünün icrasını gözlədiyini deyir.

...“Qvadelupa” əvvəl mizin üstündəki kağız-kuğuzları, kitabları yığışdırdı. Hərəyə bir

fincan qəhvə gətirdi. Arxamızdakı pəncərənin jalüzünü endirdi, aralı qalmış bayır qapısını örtüdü. Bunları elə incə etdi ki, elə bil otaqdakı o deyil, xəfif mehdi. Hər dəfə otağa girəndə fikrim dağılır, sonra tərcüməçidən dediyini təkrarlamasını xahiş edirdim. Onun bu evin xanımı, yaxud bu məşhur hüquq müdafiəçisinin köməkçisi olmasını ayırd edə bilmirdim. Bura həm ev, həm də iş yerini xatırladığından o, evin xanımı da, direktorun katibəsi də ola bilərdi. Amma bunun heç nəyə dəxli yoxuydu. Kim olur olsun, belə bir qadının nəfəs aldığı yer elə cənnətin bir guşəsidə...

Santa Kruz nə dedisə, "Qvadelupa" Kubanın xəritəsi çəkilmiş iki plakat gətirdi. Divanın üstünə qoyub çıxdı. Plakatların birində "1958-ci il", digərində "2004-cü il" yazılmışdı. Bunlar Kubada inqilabdan 1 il əvvəl və 46 il sonra mövcud olan həbsxanaların, islah-əmək düşərgələrinin müqayisəli xəritəsidə. Qara nöqtələr həbsxanaları, qırmızı nöqtələrsə düşərgələri göstərir. 1958-ci ildə 14 həbsxana varmış, indi sayı 200-dən çoxdu. "Kommunizmin Kubaya gətirdiyi "xoşbəxtliyi" bu xəritələrdən aydın görmək olar" - deyir. İnsan hüquq pozuntularından faktla, əyani vasitələrlə, özünəməxsus şərhlə danışımağı, bəlağəti, inandırmaq bacarığı ilə o, bi-

zim qadın hüquq müdafiəçilərimizi xatırladır, xüsusilə Novella Cəfərovanı.

Söhbətin bu yerində otağa bir kişi girdi. Təkcə saçı deyil, qaşları, hətta kirpikləri də tökülmüş adamın adını eşidən kimi tanıdım. Bu, neçə-neçə beynəlxalq təşkilatın mükafat verdiyi, amma bu mükafatları almağa getmək üçün hökumətin icazə vermədiyi məşhur vicdan məhbusu, 11 ildən artıq həbsxana ömrü yaşamış dissident, dəfələrlə uzun müddətə aclıq elan edən və aclığı özü dayandırmayan müstəqil jurnalist Orlando (kitabdakı adlar onların təhlükəsizliyi üçün dəyişdirilib) idi. Kubanın əksər ziyalıları kimi o da SSRİ-də təhsil alıb. 2010-cu ilin oktyabrında Avropa Parlamenti ona Saxarov mükafatı verib. Təqdimat törəmində yenə yox idi, mükafat isə səhnədəki boş kətilin üstünə qoyulmuş fotosunun qabağındaydı, yanında da bir dəstə gül.

Əlini sıxanda ətim ürپəşdi, sanki əlində sümük yox idi. Santa Kruz danışırdı ki, uzun müddətli aclıq, həbsxana işgəncəsi onun bədənində hormonal dəyişikliyə səbəb olub. Halsız olduğu danışığundan, yerişindən də bilinirdi. Həbsxanadan təzəcə çıxıb (bu sətirlər yazılan anda yenə həbsxanadadı – *müəllif*). İnternetə sərbəst çıxış tələbiylə 200 gün aclıq edibmiş. Hökumət ona limitsiz internet sərbəstliyi verib, ac-

lığı dayandırmasını istəyirmiş, hamıya bu azadlığın tanınmasını tələb edərək razılaşmayıb.

Beynəlxalq təşkilatların diqqətində olduğundan hökumət onu ciddi nəzarət altında saxlayırmış. Hər dəfə ölüm anında, son nəfəsdə məcburi qidalanmaya keçiblər. Damarlarına qidalı maddələr yeridiblər. Onun solğun bənizinə, çuxura düşən gözlərinə baxanda nədənsə bizim üç-beş günlüyə aclıq edənlərimiz yadıma düşdü.

...“Qvadelupa” içəri girib bayaqdan ora-bura qaçan “itə oxşamaz” balaca iti o biri otağa apardı. Ağlıma gəldi ki, o, Santa Kruzun qızı da ola bilər, nə bilim, bəlkə də...

Onunla söhbət çox təsirliydi. Qırıq-qırıq, təngənəfəs danışan Orlandonun bizim gördüyümüz gücsüz vücudunun içində nə qədər iradəli bir şəxsiyyətin yerləşdiyinin fərqi deydik. Dediklərinin doğruluğuna, elədiklərinin ədalətliyinə daxili inamı, son nəfəsində, axırınıcı qüvvəsində belə dönməzliyi onu hər cür ehtirama layiq edir.

“Bu inadınız nədən qaynaqlanır” sualına maraqlı cavab verdi. “Havasızlıqda, yaxud suda boğulan adam yaşamaq üçün niyə çabalayır, inad edir? Bu da elə inaddı. Hökumət terrorla cəmiyyəti iflic edən qorxuya nail olub. İnsanlar hər şeydən, hətta bir-birindən qorxur. Yoxsul-

luq, səfalət, qorxu apatiya, gələcəyə ümitsizlik yaradıb. Gənclik heç nəyi dəyişmək, risk etmək istəmir, onun bir amalı var: çıxıb başqa ölkəyə getmək, başqa həyat yaşamaq. Elə ilk imkandaca əhalinin 4-5 milyonu ölkəni tərk etməyə hazırıdı. Xalqımı belə görmək mənə ağır gəlir, çox ağır”.

Sözünün gerisini gətirə bilməyəndə Santa Kruz davam etdi: “Kuba xalqı ədalət yanğısı içindədi. Hakimiyyət 100 minədək insanı həbsə salıb, öldürüb, həyatını alt-üst edib. Onların ailələri bunu unutmayıb. Fidelin ölümü rejimin simvolunun məhv olması demək olacaq. Bundan sonra adamlar ədalət tələb edəcək”.

O danışdı, gözümsə Orlandodaydı. Sifəti sanki çarmıxa çəkilmiş İsanın üzüydü – bəşəriyyəti xilas edən əzab! İsa əzabı! Çöhrəsi müqəddəs cizgilərlə işarələnmişdi, ilahi halə də yerindəydi – başın üstündə.

Gözümü qaldırıb haləyə bənzətdiyimə baxdım – “Qvadelupa” divanın arxasında başının üstündə durub, əlləriylə onun çiyinlərindən tutmuşdu...

Qvadelupa Latın Amerikasında müqəddəs Məryəmin bir başqa adıdı...

O evdən çıxanda buxur tüstüsü kimi yüngül idim, elə bil İsanı Məryəmin qucağında görüb

60

gəlirdim. Bəlkə də bu daxili yüngüllükdən idi ki, yumrusifət, eynəkli birinin arxamıza düşməsi məni narahat eləmirdi. “Konserv qutusu” kimi bağlı ölkədə adamı güdmək adi işdi.

Yarım saatlıq “qaçdı-tutdu”dan sonra onu azdıra bildik.

Azdıra bildikmi?

Qırx yaşın romantikası

Yataq da adamlar kimi cürbəcürdü. Bərklilin, yumşaqlığın min cür halından tutmuş yüz duyğu yaradan qoxusunacan fərqlidi.

Daş kimi sərtliyindən bel-buxunun qırılan əsgərlik qaravulxanasının tapçanı da yataqdı, yumşaqlığı xəyalını cənnət mələklərinin dizləri üstünə aparən beşulduz hotellərin qu tükündən yastığı, yorğan-döşəyi də.

Qırğız yaylalarındakı çoban yurtasında turş qımız qoxuyan yataq kimi, məsələn, Parisin "Sofitel" hotelində iyi gün boyu üstündə qalan fransız qız ətirli yataq da növbənöv duyğular yaradır.

2008-ci ilin 21 mart gecəsi Havananın sakit küçələrindən birində, kirayədar Karlosun evinin ikinci mərtəbəsində pəncərəsi gül-çiçəkli baxçaya açılan mənzildəki yerim eynən əsgərlikdə həftədə bir dəfə dəyişdirilən yataq ağının qoxusunu verirdi. Ucuz ağardıcı tozundanıydı, ya nədən idisə, sovet ordusunun yataq ağları camaşırxanada yuyulub çıxanda özünəməxsus kimya qoxuyurdu. Bu iy xoşagələn olmasa da, dözülməz də deyildi. Kasıbçılıq duyğusu yara-

dan ətrə tez öyrəşirdin. Bir də ki, Yerin o boyda yerini tutan ölkənin Yerin yerdə qalan yerini lərzəyə gətirən ordusunda hər bazar eyni cür qoxuyan yataq ağları bir-iki günə dəyişib milyon-milyon oğlanın öz ətrini alırdı.

...Yuxudan ayılıanda “kimya” iyi çəkilməmişdi, yataqdan öz qoxum gəlirdi, bir də pəncərədən bağça ətri. Yazın ilk günü onsuz da qışı olmayan Havanada da bahar tərəvətindəydi. Hər il bu günün səhərini qəribə hisslərlə açırım, bu dəfə isə tamam başqa bir səhər idi.

Belarusun Lukaşenkoya müxalif, tanınmış dissident yazıçısının oğlu Aleksandr ilə qazaxıstanlı hüquq müdafiəçisi, müstəqil jurnalist, keçmiş vicdan məhbusu Sergey yan otaqda artıq ayılmışdılar. Söhbətlərini aydın eşitmirdim, amma hənirtidən güman edirdim ki, nəyinsə ciddi müzakirəsi gedir.

Karlosun xanımı yaxşı bir səhər süfrəsi açmışdı. Mehriban xanımıydı. Süfrəni yeməklərlə bəzədiyi kimi maraqlı söhbətlərlə də rəvnəqləndirirdi.

Həmişəki kimi iki yumurtanın qayğanağını, çay, həm də qəhvə sifariş etmişdim, çəhrayı rəngli quayava şirəsi də yanında. Bu dostlarla mənimki tuturdu – güləruz, nikbin, adamı müsbət enerjiylə əhatələyən...

Karlosun xanımı üçümüzə də baxıb ayırd edə bilmirdi ki, hansımız böyüyük, neçə yaşımız var. İnanmırdı ki, tərçüməçimiz Aleksandr məndən düz 15 yaş kiçik, Sergey isə 15 yaş böyükdü. 25 yaşlı Aleksandrın 55 yaşlı Sergeydən kiçik, yaxud 55 yaşlı Sergeyin 25 yaşlı Aleksandrdan böyük olduğunu müəyyən etmək asan deyildi, biri yaşıdan çox qoca, o biri isə çox cavan görünürdü. İkisi də 40 yaşlı Vahidlə yaşadılar elə bil.

Günün planını Sergey açıqladı: “Maşın götürüb Santa-Klaraya gedək, işimizi görüb qayıdanda özümüzü dənizə verərik, axşam da Allah kərimdi”. Maşını da Aleksandr sürəcəkmış. Səhər elə bunu müzakirə edirmişlər.

Sergey deyən oldu. Bir saat sonra kirayəlik “Opel” üzü Santa-Klaraya şütüyürdü. Adanın mərkəzi hissəsində yerləşən Santa-Klara inqilab beşiyi sayılır. Əsasən onunla məşhurdu ki, Çe Gevara 1958-ci ilin son günlərində burda döyüşüb. 1997-ci ildə meyitinin qalıqları Boliviyaadan gətirilib şəhərin qərbində təntənəylə basdırılıb, üstündə mavzoley tikilib.

Santa-Klaranın yerli fəalları ilə görüşüb geri dönəndə Çe Gevaranın qəbrini ziyarət eləməyi heç aqlımıza belə gətirmədik. Şəhərin çıxacağındakı sovet qəhrəmanlıq abidələrinə bənzəyən

heykəlin yanında şəkil çəkdirmək də sırf statistik maraقدan doğdu.

Bu inqilab romantiki kiminçünsə qəhrəman ola bilər, amma biz onu absurd ideyası ilə milyon-milyon insanı bədbəxt edənlərdən sayırıq. Uğrunda vuruşduğu hansısa romantik ideyanın göz qabağındakı nəticəsiydi Kuba: aclıq və səfəllət ölkəsi.

Çe Gevara Latın Amerikasının az qala nağıl qəhrəmanı, əfsanəyə dönmüş mübarizə simvolidi. “Hər yerdə azadlıq uğrunda mübarizə aparan xalqların önündə gedən” Çe xüsusilə gənclərin sevimli qəhrəmanıdı. “Mənim kimi düşünməyən dostum ola bilməz” deyən bu macərapərəst inqilabçı bolşeviklərin və onların mübarizə metodunun heyranı idi. Deyilənə görə, Leninə olan sevgisini oğluna Vladimir adı verməklə nümayiş etdirib. Çox da ki, rəsmi bioqrafiyasında Vladimir adlı oğlu yoxdu. Qəhrəmanların rəsmi olmayan oğulları ola bilməzmi? Dünya onu yönəldənlərin saxta tərcümeyi-halına azmı şahidlik edib?

Onun tez bir zamanda milyonların sevimlisinə çevrilməsində bioqrafiyası da az rol oynamayıb: Argentinada doğulub imkanlı ailədə burjua tərbiyəsi görən, mükəmməl təhsil alan, rahat həyatını dünyanın müxtəlif yerlərində ağır inqilabçı ömrünə dəyişən “ac və yoxsullar

dünyası”nın qəhrəmanı, əqidəsi yolunda qurban gedən əfsanəvi şəxs, bütöv bir qitə miqyasında düşünüən inqilabçı.

Romantik ömrün sehrli 40-cı qapısında qalan – 39 yaşında öldürülən Komandante!

Hobbisi “onun kimi düşünməyən”ləri dizi üstə oturdub boynunun arxasından güllələmək olub. Kuba gəncliyi bunu hələ sonralar biləcək. Biz isə artıq kommunistlərin nə qədər başkəsəni kütlələrin sevimli qəhrəmanına çevirdiklərinin şahidi olmuşuq.

Diktaturalar öz qəhrəmanlarını yaratmaqda bütün siyasi rejimlərə dərs keçər. Anjey Vaydanın “Mərmər adam” filmi (belə filmləri az deyil) sıradan bir bənnanın necə əmək qəhrəmanına çevrilməsinə parlaq nümunələrindəndi. Belə misallar minlərlədi.

Çenin bütün dünyada məşhur rəmzi olan ağ-qara portretini irland rəssamı Cim Fiçpatrik çəkib. Ədalət aşiqinin inqilab romantikasını ideallaşdırmaq üçün ilk növbədə onun şəklinə qəşəng obraz yaratmaq lazım idi. Əfsanələr, nağıllar da bu obraza uyğun uydurulacaqdı.

Ernesto Çe Gevara belə obraz üçün çox ustalıqla düşünülmüşdü. Onun qəşəng üz cizgiləri seyrək saqqalı fonunda çox cəlbediciydi, dodağındakı siqar isə imicinə xüsusi çalar qatırdı. Asta hərəkəti, sakit danışığı, iti zəkası, dərin ba-

xışları, ucadan cingiltili gülüşü xarizmasını daha da artırırdı. Onunla ünsiyyətdə olmuş xanımlar, xüsusən də jurnalist qadınlar nə qədər çalışsalar da, heyranlıqlarını gizlədə bilmirdilər.

Azərbaycanda da Çesevərlər az deyilmiş, hətta klubları da varmış. Bir dəfə biriylə əməllibaşlı mübahisəmiz düşdü. Elə ağızdolusu danışdı ki, guya Kubanın tropik meşələrində, Konqoda, Boliviya da bir yerdə vuruşublarmış. Onu inandırmaq istəyirdim ki, romantik inqilabçı kimi Ənvər Paşa Çedən qat-qat doğmadı bizə, bəlli bir ideyası olub. Turan yolunda Türkiyədən üzü bəri yol keçib, Türküstan çöllərində əlində silah vuruşub, elə orada da ölüb. Dediklərim beyninə batmışdı, deyəsən.

Kubadan bizim solçu yazarımız, qocaman Çesevərimiz üçün üstündə fotosu olan bir neçə suvenir almışdım. Başqa məsələlər kimi Çe Gevaraya da münasibətində saxtılıq duyduğumdan ona aldığım suvenirləri başqalarına payladım...

Havana yaxınlığındakı çimərliyə çatanda günortadan keçmişdi. Günəş görünməsə də, hava isti idi. Özümüzü qamış çətirin altına verib yemək sifariş elədik, içki istədik. Yemək gələndək Atlantik okeanının sularına baş vurduq.

Okean əzəmətini dalğalarının böyüklüyü, ağırlığı ilə göstərir. Su isti, səma buludların min cür rəngində, sahildəki palmalar da kölgəsində sevişən cütlüklərin keşiyində. Dalğaların hündürünü tutmaq həvəsi ən şirin sevgiyə qovuşmaq istəyi kimidi. Hər belə dalğanı qarşılıyıb yola salanda suda batıb çıxırsan və ətrafa dünyaya yenidən gəlmiş kimi təzədən baxırsan.

Dörd bir yan adamla doludu, “qol-qola kişilər, qadınlar keçir”, kimi quma uzanır, kimi dairə qurub ça-ça-ça sədaları altında nazlanır, kimi də suda öpüşür.

Suda öpüşən cütlük elə bəxtəvər idi ki, dünyadan xəbəri yoxuydu, elə bil Həvvayla Adəm bir-birinə sarılıb, hələ cənnət buğdasını görməyiblər.

Az sonra qara-qara buludlar okeanın üstünü alanda, göydə şimşək çaxıb oxuyanların səsi batıranda, göy sel olub üzü aşağı axanda, hamı qaçıb daldalanmağa yer axtaranda “Adəmlə Həvva” qaçmadı, sevişməyə davam etdilər. Onlar yağış damlalarının arxasında tül dalındakı kimi görünürdülər.

Okeanda onlardan başqası yox idi, yalnız uzaqda tək-tük qaraltı görünürdü. Bu mənzərəyə sahil boyu daldalanacaqlara yığılanlar sevgi kinosuna baxan kimi baxırdılar.

Dəqiqələr keçir, dalğaların sayı və boyu artırdı. Şimşək göyün kardioqramını cızırdı. Okeanla göy bir-birinə qarışmışdı – bu qarışıqın tükürpərdici səsi vardı. Sevgililər isə bir-birindən ayrılmır, talelərinə yazılmış andan bərk-bərk yapışıb buraxmaq istəmirdilər.

Adamlar narahat halda onlara baxırdılar, təlaşlananlar da vardı. Yaşı altmışı ötmüş bir fransız qadın çətirin altından çıxıb yağışın ağır, ilıq damlları başına döyəcləyə-döyəcləyə okeanın ləpədöyəninə qədər getdi, üzü sevişənlərə sarı durub əl çalmağa başladı. Fransız romantikası leysan altında da dipdiridi – hərəkətindən xoşum gəldiyindən qaçıb yanında durdum. Mən də alqışlamağa başladım! Əvvəl Aleksandr, sonra Sergey də bizə qoşuldular. Daha sonra adamlar bir-bir, beş-beş, on-on gəlib yanımızda sıralandılar. Dünyanın yüz yerindən gəlmiş bu turistlər bəlkə də ömürlərinin ən maraqlı canlı filminə baxırdılar. Dondurma, meyvə satan yerli uşaqlar qışqırırdılar.

Bizi ilk görən “Adəm” oldu. Qolunu boyunbağı kimi “Həvva”nın boynundan açdı. Bizi sevgilisinə göstərdi, çevrilib bir sahil dolusu adamın onları alqışlamasına baxdılar. Əvvəl utanan təhər oldular, sonra bizə əl edib, sahilə doğru üzdülər...

Axşam saatlarında çimərlikdən çıxanda hava açılmışdı, qara-qara buludlar qeyb olmuşdu, günəş elə olacağı yerdəymiş, sanki məni təbrik etmədən getmək istəmiş.

Maşını təhvil verib taksiyə oturdum. Sergey “Melia Havana” hotelinə gedəcəyimizi deyəndə çevrilib üzünə baxdım. Ora bahalı yer idi. “Bu axşam qonaqlığı mən verirəm” dedi.

“Melia Havana” şəhərin ən tanınmış hotelərindənədi, onun restoranında hər axşam maraqlı konsert olur. Bu gün də belə axşamlardan biri idi. Dostlarla yeyib-içir, əylənirdik. Aleksandrın kefi əməlli-başlı açılmışdı. Bəlkə də kefinin köklüyündən idi ki, 40 yaşına maraqlı bir hədiyyə eləmək istədi. Bizdən ayrılıb qayıtmağı beş-on dəqiqə çəkərdi. Tək gəlməmişdi. Yanında bir Havana gözəlçəsi vardı.

“Hədiyyə”sini qəbul edə bilməzdim. Sergey də narahat olmuşdu. Qızın baxışları, təbəssümü, şəhvanə davranışı bizi sehləməyə yetmədi, bundan da güclü bir hiss bizi sərbəst olmağa qoymurdu...

Onu inandırdı ki, qızı gətirdiyi kimi geri aparmaq lazımdı. Səhəri gün bizimlə belə tez razılaşmasına özü də məəttəl qalacaqdı. Gözəlçəni əvvəlki masaya ötürüb qayıdan Aleksandr

cibindən qara mərcan boyunbağı çıxarıb “Vəfalı ər, xanımına bağışlayarsan” dedi.

Dünən kimin üçünsə aldığı boyunbağını mənə verməsi ürəyimcə deyildi, ciddi təkid elədi, “ikinci hədiyyə”dən də imtina düz çıxmırdı, götürəsi oldum. Sergey isə ilan dərisindən bir kəmər bağışladı: “40 yaşda adam ilan kimi dərisini dəyişir. Taxmasan, asarsan divardan”.

O gecənin bütün sağlıqları üzü mənə sarı idi. Biri 40 yaşın romantikasından danışır, o biri müdrikliyindən. Mənsə bunların heç birini kəsdirə bilmirdim – restoranın qulaq batıran musiqisində lal sükut və yüzlərlə gülər göz içində yad baxış vardı...

Gecəyarısı restorandan çıxanda kürəyimdə birinin nəzərlərini mənfi enerji kimi duydu. Çevriləndə arıq bir kişinin qorxunc gözlərini gözümdə aldım. Hardasa görmüşdüm, amma xatırlaya bilmirdim.

Taksiyə minəndə xəyalımda onun buz kimi soyuq çöhrəsi bir də canlandı. Tanıdım! Onu bir gündə üç müxtəlif yerdə görmüşdüm: Santa-Klarada bir dissidentin evindən çıxanda, çimərlikdə, bir də indi. Sergey də görübmüş: “Bizi güdürlər!!!”

Ömrümün 40-cı ilinin ilk gününü dostlar beləcə bayrama çevirdilər. 40-cü ilin ilk gecəsini

isə ana əlinin yırgaladığı beşik kimi yupyumşaq yatağa uzandım, daha “kimya” qoxumayan yatağa. Dünyanın ən güvənli yatağında ta məni kiminsə güdməsi qorxutmurdu. Kürəyə dikilən yad baxışların deşici enerjisi də təsir etməzdi mənə.

...Gecənin bir aləmində yuxudan tər içində ayıldım: “Bizi güdürlər???”

Söz yolu

Allah gildən adam yaradıb nəfəs verəndən sonra hər şeydən qabaq bəndəsinə yol bağışlayıb, axırını göstərməsə də, yolun başlanğıcını nişan verib, taleyini də elə bu yola yazıb. Yol Allahın “Ol!” əmrindən sonra ikinci böyük hadisədi.

Adamlar bir-birinin qəlbinə yol salmazdan öncə bir-birinin mağarasına yol tapıb. Sonra birlikdə bəşəriyyətin ilk ovuna çıxıblar. Ov yolu insanın çıxdığı ilk düz yoldu.

Ovdan dönəndə, yeyib doyanda, doyub rahatlayanda gözlərdən gözlərə yollar baş alıb gedib. Gözdən başlayan yol qəlbə keçəndə dünyanın ilk sevgisi yaranıb.

Görən mağara dünyasının ilk sevəni kim idi, onun ilk kəlməsi nə olub?..

Dünyanın ilk sevgi yolu çəkilən gün ona paralel bir yol da başlayıb – nifrət yolu. Mağara əhli dünyanın ilk aşiqini həzm eləməyəndə burunlamağa başlayıb. Beləcə qaydalara ilk etiraz yaranıb. Dünyanın ilk azad sözü azad sevgi üçün deyilib. Və dünyanın ilk aşiqi elə dünyanın ilk azad söz cəfakeşi olub.

Mağara başbilənləri dərhal duyublar ki, azad söz virusdu, onu deyən də bu virusu daşıyan

xəstə. Odur ki, onu mağaradan qovublar. Dünyanın ilk dissidenti bax beləcə yaranıb. İnanmayanlar inansınlar, hal-qəziyyə belə olub: insan özünü dərk edən kimi özünü ifadəyə başlayıb, bununla da öz sözünün qurbanına çevrilib.

O vaxtdan başlayan proses hələ də davam etməkdədi...

Mağaradan qovulan aşıq əvvəl əmin idi ki, tənha azadlıq birgə asılılıqdan yaxşıdı! Sonra qurd-quşdan, məsələn, dinozavrdan, aclıqdan, soyuqdan, tənhalıqdan qorxur, xiffətdən havalanır. Fikri dəyişir, qayıdır mağaraya – şərtlərin ən ağırını qəbul edir. O andan dünyanın ilk köləsi yaranır. İnsan xislətinə yeni çalar qatılır – köləlik.

Köləliyin canı yarınmıqdadı. Min illərdi insan bu vərdişindən ən çəkə bilmir, çünki kölə təkcə yarımağa çalışan yox, həm də bu yarımanı qəbul edəndi.

O vaxtdan başlayan proses hələ də davam etməkdədi...

“Bismillah” eləyib şəhərdən çıxmamışdıq ki, yol polisi maşını qadağan olunan yerdə saxladığım üçün bizi cərimələdi. “Vallah beş dəqiqəliyinə saxlamışdım” bəhanəsi burda keçmirdi. Polis ədəb-ərkanla qəbz yazıb 20 CUC alanda “Yolqabağı pis əlamətdi” deyə fikirləşdim. Am-

ma polisin davranışı, getmək istədiyimiz yolu xırda detallarıncan, yorulmadan, dönə-dönə, həvəslə izah eləməsindən xoşum gəldi. Bu pula özündən deyən ölkənin məlumat büroları belə xidmət göstərməzdi.

Havanadan 800 kilometr aralı Santyaqo-de-Kubaya maşınla gedib təyyarəylə qayıtmağa hələ bura gəlməmişdən qərar vermişdik. Yolboyu şəhərlərə dönüb görüşəcəyimiz adamların siyahısını Havanada tutmuşduq. Əyalətin sayılıb seçilən ictimai, siyasi fəallarıyla görüşməyi bizə Havanadakı dostlar məsləhət görmüşdülər.

Siyahıdakı adamların adını, ünvanını yadda saxlayıb kağızları yandırmalıydıq, heç vəchlə ələ keçməməliydi. Dostlar məlumatları Leçanın qol saatındaki fləşdə saxlayıb siyahını yandırdılar.

Bu fləş çox qəribə şeymiş, bir kitabxana məlumatı dırnaq boyda yerdə gizlədə bilərsən. İndi hər şeydən fləş qayıırırlar; qələm, medalyon, brelok, üzük və sairə. Ağla də gəlməz ki, boy-nundakı medalyonda nə qədər məxfi informasiya gəzdirirsən. Mənsə, çantamdakı siyahını yandırmadım, tez-tez baxmaq, qeydlər eləmək üçün rahatdı deyə kağızı saxladım. Bunun hesabını sonra verəcəkdim.

Maşını bir gün əvvəl “Nacional” hotelindəki CUBATUR-dan kirayələmişdik, müqavilədə yazılmışdı ki, maşını büronun Santiyaqo-de-Kuba-

da "Melia Santiago" hotelindəki ofisinə təhvil verəcəyik. CUBATUR-da maşının bir günlük kirayəsi 80-120 avro arasındadır. Alman maşınları bahadı deyər Çin istehsalı olan yığcam "Chery" seçmişdim. Yanacaq bəşini də axşamdan doldurmuşdum.

Burda benzinin litri 1 avrodur. Yerli əhali üçün qiymət aşağıdır. Ölkəni neftlə ucuz qiymətə Venesuela təmin edir. Uqo Çaves Fidel Kastronu ağsaqqalı hesab etdiyindən ona tez-tez baş çəkir. Sovetin yardımları kəsildə turizmə icazə verilməsəydi, bir də Venesuela olmasaydı, bəlkə də Kuba ABŞ-ın embarqolarına tab gətirməzdi. Latın Amerikasında Kubanın xüsusi yeri var. Vaxtilə o, dünyanın bu hissəsinə öz romantik ideologiyası ilə nüfuz edə bilib. Nüfuz etmək deyəndə diktatura ixrac etməyini nəzərdə tuturam. Odur ki, yeni diktatorlar da ona borclu qalmaq istəməyiblər.

...Səhər adanın bu başından o başına uzanan Kubanın baş magistral yoluna çıxanadək narahatlığım vardı. Bu mənim xaricdə ilk maşın sürməyim idi. Bir polyakın maşınla adam vurub iki ildir türmədə yatması xəbəri də məni əməlli-başlı qorxuya salmışdı. Elə bu səbəbdən də maşını yalnız günün işıqlı vaxtlarında sürmək fikrindəydim.

Əsas məsələ xəritədə göstərilən “Autopista A1” magistralına çıxmaq idi. Ölkənin bu baş yoluna Nacional adı verilib. Bir saatdan çox idi ki, yolu tapa bilmirdim. Hövsələm bir tikə olmuşdu. Əsəblərim tarıma çəkilirdi. Axırda saxlayıb yol qırağında duran bir cavan oğlana dedim ki, sənə 10 CUC verəcəm, otur, bizi magistral yola çıxar. Şübhəylə baxsa da, həvəslə oturdu. Pulu da bəri başdan aldı.

Ya özü küt idi, ya bizi küt bildi - ayırd edə bilmirdim. Qarşıdakı körpüyə burulub üst yola çıxanda maşını saxlatdırıb düşdü. Düz yolu göstərdi. Sən demə, bayaqdan elə baş yolun bir addımlığında gicəllənirmişik. Kütbaş özümüzmüşük.

Qamaquey şəhərinə çatanda artıq əlim maşına öyrəşmişdi, daha heç bir narahatlığım qalmamışdı, əksinə, yoldan zövq almağa başlamışdım. Yüngül yağış da kefimi açmışdı. Elə qarşımıza ilk çıxan velotaksi sürücüsündən gecələməyə ev soruşduq. “Arxamca” dedi. Mən də arxasına düşüb sürdüm. Diqqətimi onun sümük kimi bərk çılpaq ayaqları cəlb elədi, gün ərzində on kilometrərlə yol sürmək, adam daşımaq ayaq əzələlərini daşlaşdırmışdı. Arxasına “Robinio” yazılan köynəyi təkərdən sıçrayan palçığa bulanmışdı.

Buradakı yol mədəniyyəti adamı valeh edirdi. Velosiped, at arabası sürənlər də qaydalara

dəqiq əməl edirdilər. İşıqforun qırmızı işığında dayanan araba atı bizim çox sürücümüzdən qanacaqı görünürdü.

Dörd-beş küçə burulub bizi bir evə gətirdi. Bu xidmət üçün 3 CUC verdik. Qalacağımız yer qalmalı olduğundan qaldıq, üç adama bir otaq - ta başqa yer axtarmağa lüzum yox idi. Bir saat dincəlib şəhərə çıxdıq, yerli fəalları tapmalıydıq.

Qamaquey adanın mərkəzində yerləşir. Ölkənin üçüncü böyük şəhəridi. Eyniadlı əyalətin paytaxtıdır. Şəhərin dar küçələri, saysız dalanları, əyri döngələri labirinti xatırladır. Deyilənə görə, keçmişdə piratlardan gizlənmək, küçə döyüşlərində üstünlük əldə etmək üçün şəhəri qəsdən belə salıblar.

Axşama qədər kilsədə, kitabxanada, evlərdə xeyli adamla görüşdük. Ən təsirli görüşümüz isə Nataliya ilə oldu. Onu evində ziyarət etdik. Ərini siyasi baxışlarına görə tutublar. Bizimlə səlis rusca danışdı. Öyrəndik ki, Ukraynadandı, keçmiş Vorosilovqraddan. Şəhərin adının çoxdan Luqanska dəyişildiyini bilmirmiş. Deyir ki, Kubaya 1975-ci ildə gəlib. O vaxt kubalı tələbə yoldaşına vurulubmuş, sonra evlənib gəliblər. Əvvəllər ailəsindən məktub almırmış, indi əlaqə tamam kəsilib. Bizə elə baxırdı ki, sanki doğmalarını görürdü. Bura gəlməyinə peşman olub-olmadığını soruşanda cavab yerinə gözdündən yaş axıtdı.

Mənzili rus kənd evlərini xatırladırdı. Evdə hər şey köhnəydi, əşyalardan səfalət süzülürdü. Hiss olunurdu ki, günlərlə doyunca yemək yemir. Əri tutulandan onsuz da ağ olmayan günü qaraya bələnib. Əvvəl tütün fabrikində işləyirmiş. İndi heç yerdə iş vermirlər, pul yox, yemək yox, uşaq yox, ümid yox. Bu adada bir doğması belə yoxdu. Tək olanı vətəndə keçən gəncliyinin xoş xatirələridi. Onun nələr çəkdiyini vətən həsrətliyə duyar.

Yarımzirzəmi mənzildə yeganə həmdəmi tənhalıqdı. O, "məğrur tənha"lığı ilə qürrələnən qadınlardan deyildi, yiyəsiz, köməksiz, gərəksiz idi. Bütün tənhalıqların ən dözülməzi səfalətə gömülən qadın tənhalığıdı. Qonşulara 30 CUC-dək borcu yığılıbmış. Ona 50 CUC, yəni 50 avroya qədər pul verdim. Bu mənim Kubada ilk yerlibazlığım idi, axı biz ikimiz də sovet adamıydıq! Nataliya bu halıyla mənə sovetin son nəsil mühacir yazıçılarından olan Sergey Dovlatovun "Məndə pul tez qurtarır, tənhalıq isə heç vaxt" sözlərini xatırladırdı.

Evdən ürəyimdə yekə bir daşla çıxdım. Lənət olsun istibdada! Burda xoş sabahlar adına insanları istismar edir, rəzil günə salırlar. Kubada Nataliyanın vaxtilə işlədiyi fabrikdə işçi gündə 200-300 siqar istehsal edir. Hökumət siqarın birini 3 dollara satır. Bir adam ay ərzində 18-25

min dollarlıq siqar istehsal edir. Əvəzini 10-15 dollarlıq əmək haqqı ilə ödəyirlər.

...Axşam qaldığımız evə qayıdanda ev yiyəsinin iki nəfərlə nəsə ciddi danışıdığını gördük. Gəlişimizi gözləmirdilər. Yad adamlar cəld çıxıb gəldəndə ev sahibəsinin nədənsə hürkdüyünü dərhal duyduq. Bunu gizlətməyə uğursuz cəhdlər edirdi. Tez otağa keçib çamadanlarımızı yoxladıq. Ələk-vələk olunsa da, heç nə götürməmişdilər.

Demək bizi burda da güdürlər!

Şam yeməyini heç nə olmayıbmiş kimi yedik. Planımızı dəyişib səhər obaşdan gedəcəyimizi ev yiyəsinə demədik. Tezdən qalxıb yola çıxanda ev sahibəsi çaşqınlıq içindəydi, belə tez gedəcəyimizi gözləmirdi. Amma bəlkə də bu qərribə qonaqların tez çıxıb getməsi ürəyincəydi.

Çıxanda Havana yolunu soruşdum. İzi azdırmaq istəyirdim. Şəhəri tərk etməyimizi xəbər verəcəyinə şübhə yox idi.

Onlar bizi Havana yolunda gözləyəndə biz artıq Holquin istiqamətindəydik...

Günəş maşının mən oturan tərəfindən doğurdu. Sanki demək istəyirdi ki, qorxmayın, burdayam. İkitərəfli enli yolda saatda bir maşın gələrdi, ya gəlməzdi. Tıxaclara, maşın basırığına vərdis eləmiş biri üçün boş yolda sürmək xüsusilə ləzzət eləyirdi. Amma fikrim-zikrim arxa

güzgüdəydi. Arxadansa maşın gəlmirdi. Deməli, aradan çıxıb bilməmişik.

Yolboyu dayanacaqlarda sarı uniformalı adamlar diqqətimi çəkirdi. Onlar hərbi deyildilər, amma nəşə xüsusi peşələri vardı. Səhər yeməyi üçün balaca kafenin yanında saxlayanda belələrini yenə gördüm. Qonşu masada oturanlardan öyrəndik ki, bunlar yol nəzarətçiləridi, əsl vəzifələri ictimai nəqliyyatın işini tənzimləmək olsa da, kimin hansı avtobusa nə vaxt minib hara getdiyini dəftərə qeyd edirlər. Bu, əhalini total nəzarətdə saxlamağın ən asan yoluydu. Kubada yaşayış qeydiyyatı ciddi məsələdi, onu pozmağa görə həbs cəzası var.

Holquində çox adamla görüşdük, ən yadda qalan görüş isə gənc yazıçı Luislə oldu. Döşəməsi torpaq olan evində kitablar, yazı makinası, müxtəlif ölçüdə qantelləri gözümə tez aldı, divardakı çərçivədən baxan müqəddəs Məryəm də onun halına yanırıdı. Əsərlərinin çap olunmaq şansı olmadığından xarici ədəbiyyatdan tərcümələr edir. Dolanışığı da bundan çıxır. İstədiyi ədəbiyyatı seçmək ixtiyarı yoxdu, seçim hüququ dövlətin əlindədi. Ona bir çox sovet yazıçı və şairlərinin də əsərləri nəşr olunmayanda tərcüməyə keçdiklərini deyirəm. Maraqla dinləyir.

Doğrudan da diktaturalarda əsərləri nəşr olunmayan yazıçıların sığınacaq yeri tərcümədi.

“Bu mənim həm sevgilimdi, həm də anamdı” deyərək köhnə, pası çıxmış yazı makinasını göstərir. Mənzərə təsirliydi. Tərcüməçimizin kompüterini ona vermək qərarı uzun müzakirə olmadı. Özüm yola kompüter götürməyi xoşlamıram, yoxsa özümünkünü verərdim. Onu inandırıb, söz verdik ki, qayıdan baş istədiyi ən son model kompüterini İnsan Hüquqları Komitəsindən alacağıq. Azad sözə görə həbs olunan, indi də Holquinə sürgün edilən Luisə kompüter bağışlamaqdan savab nə ola bilərdi ki... Gətirdiyimiz kitablar da ürəyincə oldu.

Axı, nə bilmək olar, bəlkə 21-ci əsrin ən böyük əsəri elə o kompüterdə yazılacaq. Bəlkə biz gələcəyin Markesiylə görüşürmüşük. Kaş onun sevincini görəydiniz, ya da mənim elə qabiliyyətə olaydı ki, bu sevinci təsvir edə biləydim. Allahın hələ ana bətnindəyəkən insana ötürdüyü ən saf duyğular onun sifətində gül açmışdı.

Ona baxanda elə bilirdim ki, milyon illər öncə öz sözü üstündə icmadan qovulan, mağaradan sürgün edilən dünyanın ilk azad söz fədaisini görürdüm.

... Bəlkə də dünyanın ilk azad söz deyəni mağaradan qovulmasaydı, bəşəriyyət hələ də mağaradaydı, nə biləsən?!

Qorxulu Quantanamo

Məndən soruşan olsaydı ki, şeytanın gücü nədədi, düşünmədən deyərdim: insan qəlbindəki qorxuda. Bütün mübarizələrin başında insanın öz qorxusuyla mübarizəsi durur. Bəşər övladı hələ ağıl kəsməyən, şüuru yetişməyən vaxtından bu mübarizədədi.

Qələbələrin ən şirini qorxuya qalib gələnidi. Dünyanın ən "təntənəli" hüzuru da adladığın qorxunun o üzündə keçirdiyin anlardadı. İnsanın ilk qalibiyyəti vahiməli ildırımın yaratdığı qorxunc alovu ram etməsi, sonra da istisinə qızınmasıdır. Əcdadlarımızın tit-tir əsərək üstünə getdikləri, məsələn, mamontu öldürüb, sonra da bişirib yemələri elə qorxunun sərhədini keçib həzz duyğusunu yaşamaları idi...

Spartak 70 tərəfdarı ilə öz qul qəlbindəki qorxunu əzməsəydi üsyana qalxa bilməzdi! Məcnun da heç nədən qorxmayıb ürəyini həyat mənbəyi Leyliyə açmasaydı, Məcnun olmazdı, elə Qeys qalardı.

... Qorxunun düşüncə məkanı dardır. Burada olan yalnız sağ qalmaq instinktidi. İnsan qəlbindəki qorxu salamat qalmaq üçün daim yollar axtaran duyğu generatorudu.

Qorxunun yaşam təminatı nizamyaradıcı qüvvə olmasındadı – qorxuda nizam var, amma bu harmoniya deyil. Bütün sərkərdələr ordularını, bütün şahlar, krallar dövlətlərini qorxu nizamı ilə yaradıb. Elə bütün dinlərin gücü də Allah xofunda, Qiyamət qorxusundadı.

... amma Qorxu Azadlığın astar üzüdü. İlk baxışda azadlıq xaosla səsleşir. Belə deyil. Onun xaosluğu göy üzündəki ulduzların “xaotik” nizamı kimidi, harmoniyası ilahi düzümdədi. Onun düşüncə məkanı da genişdi, lap elə ulduzlardan ulduzlaracandı.

Tərəqqipərvər bəşəriyyət qorxunu azadlığa çevirməklə xilas yolunu tapdı. İnsan dərk elədi ki, azad əsgər quldan yaxşı döyüşçüdü, azad adam kölədən sadıq vətəndaşdı, Allaha azad bəndənin sevgisi qulun qorxusundan daha səmimi ibadətdi.

... Neyləyəsən ki, qorxu da azadlıq duyğusu kimi əbədidir, bu gün ölsə də sabah yenə dirilir - davaları sonsuzacandı, Xeyirlə Şərin özü kimi!

Yola çıxmağımızın dördüncü günü Havana – Santyaqo-de-Kuba avtobanın üstündəki növbəti şəhərə çatdıq. Bayamo magistral avtomobil və dəmiryol xətlərinin kəsişməsində yerləşir. Şəhəri ikiyə bölən Bayamo çayı yaşıl sahilləriylə

göz oxşayır. Amma burda da bizdəki kimi əsas küçənin asfaltı təzə salınıb, binaların fasadları rənglənib, səkiləri süpürülüb, içəri küçələr isə it günündədi.

Burda bir gecə qaldıq. Səhər fikrimi dəyişmişdim. Səfərlərdə qəfil yolumu dəyişib ağla ilk gələn tərəfə getməyim az olmayıb. Yadda qalan da elə macərə dolu yollar olur. Belə “səfər”lərdən gərək bir kitab bağlayam. Sağlıq olsun!

Dostları inandıraraq iki dəfə yoldan çıxardım. Birində yol boyu banan bağlarına valeh olduq. Burdakı banan bizdə satılan banan kimi qəşəng görünüşlü deyil, balacadı, üstü ləkəlidi, amma dadı... Bizim qızıləhmədi almamızla, məsələn, Argentinadan gətirilmə və bir neçə mövsüm “təravətini” itirməyən alma arasında fərq nə qədərdisə, bizdə satılan bananla Kuba bağlarındakı bananın dadında o qədər fərq var.

Şəkər qamışı plantasiyasında çalışan kənd zəhmətkeşlərinin bizi görəndə sevinmələri məktəb vaxtı pambıq yığmağa gedəndə uşaqların sevinməyini yadıma saldı. Maşını saxlayıb hal-əhval tutmaq istədik. Bizi “Hola! Hola!”, yəni “Salam! Salam” sədalarıyla gülə-gülə qarşıladılar. Amma birinin üstlərinə qışqırmağıyla qurbağa gölünə daş atılan kimi sakitlik yarandı, başlarını aşağı salıb qayıtdılar işlərinin başına. Çox güman ki, briqadirləri idi. Sir-sifətindən

zəhrimar yağan bu “briqadır”ə saxta təbəssüm bağışlayıb maşına qayıtdım.

Birinci “yoldan çıxmamız” Guakanayabo körfəzi sahilindəki Manzanilloda başa çatdı.

Nəzərdə tutulmayan ikinci yerə getməyimizin tək səbəbi adıyla bizi cəlb edən Quantanamo oldu. Orada tək görüşmə ehtimalı olası adam hüquqşünas, uzun illər siyasi məhbus ömrü yaşamış, indi daha çox din xadimi kimi tanınan Pedro idi. Təklifim dostların da ürəyincə oldu.

“Autopista A1” deyilən Kubanın baş yolundan sola burulub adı dünyanın xəbər lentlərindən düşməyən Quantanamoya yön alanda kefinizin çağ vaxtıydı. Moskvalı etnoqraf dostum, dünyanın ən mağmın çeçeni Leçanın Müslüm Maqomayevin vaxtilə dillər əzbəri olmuş “Quantanamera” mahnısını zümzümə eləməsi maşının şüşələrindən görünən təbiət mənzərələrinə xüsusi fon verirdi. “Quantanamera” quantanamolu qız deməkmiş.

Neçə gün idi yol gəlirdik. Min kilometrədək məsafə qət eləmişdik, amma yolda bir nəfər polisə rast olmamışdıq. Şlaqbaumlu polis postunu görəndə buranın fərqli bir yer olduğunu anladıq. Düşünürdük ki, turist olduğumuzdan bizi saxlamazlar, yanılmışdıq. Bizi elə turist olduğumuza görə saxlamalarını sonra biləcəkdik.

Pasportumuzu alıb gedən cavan polis düz yarım saata qayıtdı. ABŞ-ın məşhur Quantanamo həbs düşərgəsi bu əyalətdə yerləşdiyindən burada ciddi rejim varmış. İsti iqlimi, tarixi abidələri, istirahət mərkəzlərinin olmaması səbəbindən buralara turistlər nadir hallarda gəlir. Gələn də dərhal yoxlanılır. Bizi də yoxlayırdılar, amma adi yoxlamanın bu qədər uzun çəkməsi şübhəliydi.

Dəfələrlə güdüldüyümüzü duymuşduq. Polis nəzarətində olan siyasi müxalifət nümayəndələriylə görüşlərdən sonra arxamıza düşən xəfiyyələri az görməmişdik.

Əmin idik ki, barəmizdə mərkəzə xəbər verib təlimat gözləyirlər. Planda olmayan yerə gəlməyin səhv addım olduğunu indi dərk eləyirdik. Çamadanlarımızı açıb siyasi yönlü kitabları görəndə, səfərimizin məqsədini soruşanda, lap belə Leçanın boynundakı medalyon-fləşdəki ölçü boyu görüşdüyümüz və görüşəcəyimiz əllyədək ictimai-siyasi fəal adamın adı, ünvanı olan siyahını tapanda nə deyəcəyimizi saf-çürük elədik. Dostlara demədim ki, bu siyahının bir nüsxəsi hələ də çantamdadı, onlar özlərininkini cırıb yandıranda mən saxlamışdım. Desəydim, əlavə həyəcan, narahatlıq yaradacaqdım. Onsuz da bayaqdan onlara ingilislərin çəkdiyi "Quantanamo yolu" filmindən danışır, oradakı qorxunc işgəncələrdən söz salıb lağlağı eləmişdim.

Bunu ona görə etmişdim ki, aradakı soyuq sü-kutu, nigaran qorxunu sındırım. Siyahı yazılmış kağızları çıxarıb cırmaq daha gec idi, maşınımız ovuc içi kimi görünən yerdəydi, içəridəki hər hərəkətimiz nəzarət olunurdu.

Bir az əvvəl “Quantanamera” oxuyanların canına indi qorxu dolmuşdu. Qorxu sancı kimi qarnımı doğrayırdı, həmişə belə olur, adam qor-xunu öncə qarnında duyur.

Əlində pasportlarımız geri döənən polisin nəinki hər addımını, əlinin hər hərəkətini, üzünün bütün cizgilərini belə oxumağa çalışırdım. Nə deyəcək? Neyləyəcək? Bizi ifşa olunmuş cə-sus kimi tutacaq mı?

Özümü tox tutub qorxunun içimdən üzümə axmasına hər vəchlə imkan vermirdim. Qulağın ətli yerini dırnağınla sıxmaqla bədənə başqa ağrıları keyitdiyini kimi qorxunu da canından qova bilirsən. Bunu bizə Leça dedi, hər halda çə-çen bu şeyləri yaxşı bilərdi. Qulağımın sırğalığını dırnaqlarımla elə sıxdım ki, nəinki canımdan qorxu, az qala başımdan huşum da çıxacaqdı. Polisin qayıtması isə xan gəlişinə dönmüşdü; onsuz da asta addımları başqa polislərlə söhbət edəndə dayanıb dönürdü. O, hər dəfə belə da-yananda burda da bizim ürəyimiz dururdu.

Nəhayət, polis gəlib çatdı. Pasportları özümüzə qaytardı, bir kəlmə də demədi, sadəcə,

bayaq mən "briqadır" in üzünə güldüyüm kimi saxta təbəssümlə baş yellədi. Aydındı, bizi buraxıb, hara, niyə getdiyimizi, kiminlə görüşəcəyimizi bilmək istəyirdilər.

...Qorxudan sonrakı azadlıq bizi ağuşuna almışdı. Sevincimiz ta maşınlıq deyildi, aşıb yol boyu ətrafa səpələnirdi...

Binaları əsgər kazarmalarını xatırladan Quantanamonun küçələrində Pedronu əvvəlcə evində, sonra kilsədə axtaranda, cürbəcür ikonaları olan otaqda görüşəndə, sürdüyü velosipedin arxasına düşüb evinə gedəndə bilmirdik ki, siyasi şeirləri, hüquqi yazıları ilə aləmi bir-birinə qatan bu dissident hökumətin ən təhlükəli düşməni kimi bura sürgün edilib, onunla ünsiyyətdən həтта qonşular, kilsədəki rahiblər də çəkinirlər. Beləsi min cüt gözlə güdülür.

Quantanamodan çıxanda bura gəlməklə ciddi səhv etdiyimizin fərqi deyildi. Artıq gec idi. Nə olmalıydısa, olacaqdı. Pasport məlumatlarımızı, maşının nömrəsini bilirdilər, bizim nəzarətdən çıxmamız mümkünsüz görünürdü. Bir istəyim o idi ki, maşını salamat çatdırıb təhvil verim. Təki bir xəta olmasın, qurama qəzaya salıb ilişdirməsinlər. Kuba türməsinə düşməyin heç yeri deyildi.

Santyaqo-de-Kuba şəhərinə qatan kimi ilk işimiz "Melia" hotelini tapıb maşını CUBATUR-un yerli ofisinə təhvil vermək oldu. Hotelin

otaqlarına baxdıq, qalib-qalmamağa qərar verə bilmirdik, çünki əmin idik ki, bizi güdürlər, belə vəziyyətdə isə hoteldə qalmaq düz deyildi. Guya başqa yerlərdə güdə bilməzlər?!

Çıxıb şəhərdə kirayə mənzil tapdıq. Mənzil otağın birini turistlərə kirayə verən yaşlı ər-arvadın idi. Onların təzə evlənmiş oğlu da öz xanımıyla burda yaşayırdı. Ata-oğul bütün günü əyri kresloda yellənir, ventilyatorun sərin havası altında televizora baxırdılar. Bizdə türk kanalları kimi Kubada da Venesuelanın dövlət kanalı populyardı. Yəqin heç bir siyasi “xəta” buraxmadığından ki, yayımına icazə verilir.

Quantanamo olayından sonra qərara gəldik ki, bütün görüşlərə xitam verib əsl turistlər kimi yalnız gəzib dincələk. Sonda, uçuşa bir neçə saat qalmış tək bir adamla görüşə getməyə razılaşdıq – keşiş Karrero Ata ilə. Ev sahibəsinin “qonşu oğlu Dieqo” dediyi cavan oğlanın bizə sürücülük eləməsinə razılıq verməmiş isə növbəti səhvimiz idi, bunu şəhəri tərk edən gün biləcəkdik.

İki gün ərzində gündüzlər Dieqonun məsləhət bildiyi muzeylərə, tarixi yerlərə baxdıq, axşamlar restoranlarında şənləndik.

Santyaqo-de-Kubada görüşəcəyimiz tək adamın yanına başqa taksilə getdik. Hər ehtimala qarşı Dieqonun kiminlə görüşəcəyimizi bilməsini istəmirdik. Keşiş Karrero Ata ilə söh-

bət onun otağının divarından asılmış sürrealist tablolar kimi maraqlı idi. İlk baxışda burada nə çəkildiyini kəsdirə bilmirsən, sonra müxtəlif heyvanları, həşəratları ayırd edirsən, daha da diqqətlə baxsan görərsən ki, heyvanların buy-nuzu, həşəratların quyruğu, güllərin ləçəyi belə kommunistlərin oraq-çəkilic simvolu formasındadır. Şəkillərin mənasını anlamağa çalışırdım. Rahibin ürəyincə olmasa da həmin şəkillərin fotosunu çəkdim. Tablolar barədə sual verəndə sadəcə gülümsədi, cavab vermədi. Bununla demək istəyirdi ki, bildiyin şeyi soruşma!

Tanımadığı adamlarla hər mövzuda söhbət edən ölkənin ən məşhur din xadimi ehtiyatı əldən vermirdi. Bizimlə açıq danışmaq istəməyən bu xoşsima keşiş xeyli maraqlı sözlər də söylədi. Ömrümdə onun kimi ağıllı din xadimi görməmişdim. Bizim bir çox molla, axundla müqayisədə çox savadlı idi, az qala dünyanın altını, üstünü də bilirdi. Onu dinlədikcə qarşımda ölkəsinin taleyi, hakimiyyəti, siyasi müxalifəti, diasporu, ictimai kəsimi barədə əsl vicdan ağrısıyla danışan ziyalı bir vətəndaşın olduğunu fərqundəydim. Məsələ heç də bizə güvənməməkdə deyildi, onun dediklərini xüsusi xidmət orqanları da dinləyə bilərdilər. Odur ki, dərinə getmirdi, amma elə üzdən dedikləri idrakının

dərinliyi, qəlbinin genişliyini duymağa bəs edirdi.

Ondan ayrılıb taksiyə minəndə dəftərimə bu qeydləri elədim: “Qəhrəmanlıq iqtidarçı olub müxalifəti söymək, yaxud əksinə, müxalifətçi olub iqtidarı lənətləmək deyil, cəsəətli adam iqtidarda olub iqtidar sahibini, müxalifətçi olub müxalifət liderini tənqid eləməkdən çəkinməyəndir. Ən yaxşısı isə bunların heç birindən olmamaqdır, belədə deyəcəyən sözün sərhədlərini özün cızır, ona özün nəzarət edirsən.”

Beş il sonra Karrero Atanı Polşanın Krakov şəhərində “Demokratiyalar İcması”nin 10-cu il-dönümünə həsr olunmuş konfransda xüsusi mükafat alarkən bir də gördüm. Və bu nurlu kişini onda anladım. Sən demə, dəfələrlə həbs olunan, hər dəfə də Roma Papasının təkidli tələbiylə azad olunan bu adam sadəcə din xadimi deyil, böyük azadlıq mücahidiymiş...

Bizi aeroporta aparmağa Dieqo sevgilisiylə gəlmişdi. Bu günlərdə əməlli-başlı dostlaşmışdıq. Yəqin ona görə bizi düşürüb qayıtmadı, uçuş anınacan gözlədi. Amma gedışı qəfil oldu, bir anda qızın qolundan tutub getmək istədiyini dedi, bizimlə qucaqlaşib sağollaşdılar. Onların zaldan çıxmağı ilə yarısı mülki geyimli, yarısı da hərbi formalı bir dəstə adamın bizə yaxınlaş-

mağlı bir oldu. İndi anladım ki, Dieqo bizi nişan vermək üçün kimisə gözləyirmiş.

- Sənədlərinizi verin! Arxamızca gəlin!

Bu da son! Onların arxasına düşüb getdikcə, çantamdakı siyasi müxalifətçilər, dissidentlər, ictimai fəal şəxslərin adı, ev ünvanı olan siyahını məhv etmədiyim üçün özümü lənətləyirdim.

İçimdə Qorxunu çəkməyə gücüm çatmayan yük kimi duyurdum. Daha məni Leçanın heç bir qorxuqovan üsulu xilas edəsi deyildi.

... Ümid həmişəki kimi tək Allaha qalmışdı!!!

Sonun sevinci

“İstərdim, məni kommunist kimi dar ağacından assınlar, bir şərtlə ki, sinəmdəki yazıda “kommunist” sözünün əvvəlinə “sonuncu” kəlməsi də əlavə olunsun!”

Xudu Məmmədov

Şükürlər olsun Yaradanın hökmünə ki, canlı-cansız, bütün yaratdıqlarının əvvəli kimi sonunu da məsləhət buyurub: bir gün yaranan bir gün ölür, bir gün başlayan bir gün də bitir. Çıxdığın səfərin, gəldiyin dünyanın start nöqtəsi kimi finiši də var. Bu dağlar, çaylar, göydəki ulduzlar nə vaxt yaranıb?! Bəs indi izi-tozu da qalmayan dağlar, çaylar, ulduzlar nə vaxt dağılıb, quruyub, sönüb?! Başlanğıcla son nöqtələr arasında məsafələr də müxtəlifdi, bu məsafəni ölçən zaman da - baxır ölçən kimdi...

Sənə günəşin yaranışından sönən gününə-cənki zaman uzun gəlməsin, yaranışla son arasındakı ən uzun vaxt bu deyil! Zamanların ən uzununu insan zülmünün başlayıb bitən anları arasındakıdı! Həm də ona görə ki, “Zülmün ömrü zalımın ömründən uzundur” (Viktor Hüqo).

Hər başlayan arta-artı aşıb-daşır. Nə yaxşı ki, bütün başlanğıcların bir sonu var, yoxsa hər

şeyin artıqlığı fəlakətədi: suyun selə, havanın qasırğaya, yeraltı qazların zəlzələyə, pulun harınlığa, pulsuzluğun əxlaqsızlığa, hakimiyyətin də istibdada çevrilməyi var...

Bizi Santyaqo-de-Kuba aeroportunun təhlükəsizlik xidməti idarəsinin otağına gətirdilər. İçəri ötürüb, çantalarımızı otağın küncündəki stolun üstünə qoymamızı, telefonları söndürməyimizi əmr etdilər. Qapını örtüb çıxdılar. Otaqda dörd stol, yeddi-səkkiz stuldan savayı heç nə yox idi. İki balaca pəncərənin birindən təyyarə quyruğu, o birindən açıq səma görünürdü.

Yarım saatadək gözlədik. Rusca danışmırdıq, dediklərimizi anlaya bilərdilər. Odur ki, sözümlü tərcüməçi Elnura öz dilimizdə deyirdim. Deyirdim ki, yalnız mənim söylədiklərimi tərcümə eləsin, ona verilən bütün sualları cavablandırmadan öncə mənə desin, bir kəlməni də özündən danışmasın. Elnurun 21 yaşı vardı o vaxt. Qorxmaması üçün lağlağı edir, bərkdən gülürdüm, amma eyni zamanda istintaqçıların adamdan necə söz qoparmaq məharətlərinin olduğunu anlatmağa çalışırdım.

Moskvalı çeçen dostum Leçayla rusca bir-iki kəlmə söhbətimiz oldu. Dediym əndrəbadi cümlələrdən anladı ki, sözümlü bir olmalıdı, yəni biznes dostuyuuq, mən Bakıda, o Moskvada

işləyir, şərikli biznesimiz var, cavan oğlan da tələbədi, bizimlə gəlib ki, ispan dilini təkmilləşdirsin.

Dəqiqələr keçir, gələn isə yoxuydu. Təyyarənin uçuş vaxtından keçmişdi, bəlkə də uçub getmişdi. Narahatlıq son həddəydi. Sorğu-suala tutacaqdılar, buna şübhə etmirdim. Vaxtı da qəsdən uzadırdılar. Yəqin bizi kənardan müşahidə edir, davranışımıza göz qoyur, danışığımıza qulaq asırdılar. Belə yerdə soyuqqanlı olmasan, batdın!

Yolboyu Elnur telefonunda Koroğlu rolunun gənc ifaçısı Ramil Qasımovun oxuduğu ariyalarını səsləndirirdi. İfasına vurulubmuş. Elə ona görə də söhbəti Koroğludan salmışdım, Keçəl Həməzənin onu aldatmasından, Cəlil paşanın zindanına düşməsindən misal çəkib düşdüyümüz hala bənzətdirdim. Bu dilxoşluğum Elnurun kefini xeyli açmışdı. Leça da bizə qoşulub gülürdü, anlamasa da. Qorxuya güc gəlməyin bir yolu da lağlağıdı, belədə ən ciddi işi də adiləşdirmək olur. Qoy bizə baxanlar görsün ki, biz adi turistik və dünya heç vecimizə deyil.

Bunlar üzdə olanlarıydı. Daxildə isə narahat idik. Hər cür hadisəyə hazır olmalıydıq. Mən hətta gözləyirdim ki, kamera gətirib, bizi Kuba inqilabının düşmənləri kimi ifşa edəcək, sonra

da bütün dünyaya yayacaqlar ki, “imperialist qüvvələr Kuba xalqının azadlığına əl uzadır”. İlk olaraq Rusiyanın, Türkiyənin səfirlərini tələb etməyi düşünürdüm. Səfirlər gəlməmiş heç bir suala cavab verməyəcəyimizi deyəcəkdim. Onları qabaqlayıb siyasi səs-küy salmamızın faydalı olacağı qənaətindəydim.

Bu cür düşüncələrlə özümü sakitləşdirmişdim. Bütün suallara cavab verməyə hazır idim, tək qorxum çantamdakı siyahıdan idi. Vaxtında onu məhv etmədiyimin cəzasını çəkirdim. Çantamı ələk-vələk eləyib siyahını tapsaydılar, fotoaparatomda o insanların şəkillərini görsəydilər, nə qədər böyük siyasi qalmaqal yarana biləcəyinin fərqi deydim. İşgəncə verə biləcəklərini düşünəndə isə lap ağım başımdan çıxırdı.

Daha iş-işdən keçmişdi. Siyahı, fotolar üzə çıxsaydı, siyasi bəyanatlarla çıxış eləməkdən savayı yol qalmırdı. Kommunistləri lənətləyəcəkdim, əlli ildə bu xalqı səfalətə saldıqlarını deyəcəkdim. Kommunistlərin vaxtilə bizim xalqları da köləyə çevirdiklərini, indi yazıq kubalıların da bu gündə olmalarını bağıra-bağıra söyləyəcəkdim. İsterik çıxışımdan sonra nə olacağını ta fikirləşməmişdim.

Nəhayət, qapı açıldı. Üç nəfər orta yaşlı, mülki geyimli, idmançı bədənli adam içəri girdi. Yuxarı başdakı stolun arxasına keçib oturdular.

Birinci mən başladım. Bizi niyə bura gətirdiklərini soruşdum, təyyarəyə gecikdiyimizi dedim, pasportumuzu istədim. Sifətdən kubalıdan çox meksikalıya oxşayanı dediklərimi qulaqardına vurdu, oturmaq üçün yer göstərüb təmkinlə özü sual verməyə başladı.

- Bura niyə gəlmisiniz?

- Turistik, gəzməyə, dincəlməyə...

- Niyə istirahət üçün Kubanı seçdiniz?

- Buranın dənizindən, iqlimindən xoşumuz gəlir. Qızları da qəşəngdi...

- Sizin yerlərdə qəşəng qızlar yoxdu?

- Turistlərin Kubaya gəlməsini istəmirsiniz?

- İstəyirik! Amma baxır gələn kimdi...

- Xoşunuza gəlmirik?

- Burda sualı mən verirəm.

- Anlamadım! Biz istintaqdayıq? Əgər belədirsə, Rusiyanın, Türkiyənin səfirlərini tələb edəcəyik.

Bu sözü deyəsən, təsirsiz ötürmədi. Onun səs tembri aşağı düşdü.

- Nə işlə məşğulsuz?

- Biznesmenik. Mən Bakıdan pomidor, xiyar göndərirəm. Dostum da Moskvada satır.

Dediklərimə inanıb-inanmadığını kəsdirə bilmədim. Sonra Elnurdan nəsə soruşdu. O, cavab vermək istəyəndə qoymadım, dedim əvvəl mənə de. Elnurun üstünə çəmkirib yalnız onun

suallarına cavab verməsini tələb elədi. Belə olanda mən də səsimi qaldırdım. Gənc dostum bu halıyla iki qoçunun əlində qalan arşınmalçını xatırladırdı: “Oxu! Oxuma!”

Onlardan biri ayağa qalxıb, arxamıza keçdi. Bu, psixoloji təsir eləmək üçün idi. Arxada gəzişən adam hər dəfə çantamız olan stola yaxınlaşanda elə bil o dünyaya gedib qayıdırdım. Ürəyim divin canı şüşədə olduğu kimi çantamda, oradakı siyahıdaydı. Hər an açıb çıxara bilərdilər.

“Meksikalı”ya dedim ki, bütün sualları mənə versin. Elnur sadəcə tərcüməçidi. Mübahisənin əhəmiyyəti yoxuydu; axırı o deyən oldu. Artıq bizi rahat buraxıb sualları Elnura verirdi, belə ümid edirdi ki, cavan, təcrübəsiz adama təzyiq eləmək, söz almaq asan olacaq. Dediklərini anlamadığımdan gözüm Elnurun sifətindəydi, söhbətin nədən getdiyini, Elnurun hansı hisslər keçirdiyini sanki üzündən oxumaq istəyirdim.

Sonra Leçadan da bəzi şeylər soruşdu, məsələn, “Rusiyada pomidor-xiyar yoxdu ki, bunlardan alırsınız?” kimi. Beləcə, sorğu-sual bir saatadək çəkdi. Birdən baş istintaqçı ayağa qalxdı, səlis rus dilinə keçdi. Onun rusca danışmağı tərcüməçimizi şoka salmışdı. İndi qarşımızda tamam başqa adam dayanmışdı, o, 180 dərəcə dəyişib, əl-qolla, bəzən da bağıraraq danışdı. Deddi ki, bizim haralarda olduğumuzu, kimlərlə

görüşdüyümüzü, nədən danışdığımızı bilir. Olduğumuz şəhərlərin adını bir-bir sadaladı, amma görüşdüyümüz adamları xatırlatmadı. Bəlkə də yalan deyirdi, blef edirdi. Dediklərini tam təkzib elədik, bizi kiminləsə səhv saldıqlarını dedik. Xeyri yox idi.

Daha iyirmi dəqiqəyədək ona qulaq asmalı olduq. “İmperializmin onların şanlı inqilabına heç nə edə bilməyəcəyindən”, “tezliklə kapitalizmin çürüyüb sıradan çıxacağından”, “kommunizmin bütün dünyada qalib gələcəyindən” danışdı.

Kommunizmi dəfn edən ölkələrin vətəndaşlarına bu sözləri deməyin əhəmiyyətsiz bir iş olduğunun fərqi deydimi, yoxsa bu sözləri demək onun vəzifə borcuydu, bilmədim. Uzun nitqini bu sözlərlə bitirdi: “Gedin dostlarınıza deyiniz ki, Kuba inqilabı əbədidir, ona heç kimin gücü çatmaz. Görüşdüyünüz o adamlarsa sosialist cəmiyyətimizin tullantılarıdır. Sizi bu dəfə buraxırıq. Bilin ki, sizin kimi turistləri ölkəmizdə görmək istəmirik”.

İspanca nəsə dedi. Digər iki nəfər qapını açıb yol göstərdi, bizi təyyarəyəcən ötürdülər, pasportlarımızı da trapda verdilər.

Bizi belə rahat buraxmaları rejimin yumşalmasına bir işarəydi.

Təyyarəyə minəndə hamının bizə nifrətlə baxdığını duyduq. Axı, bizim ucbatımızdan yazıqlar iki saatadək gözləmişdilər.

Bir gün sonra ölkəni tərk edəndə yenə aeroport sərhədini keçəcəkdik deyə, Havanaya çatanda ilk işim elə aeroportdaca çantamdakı siyahını çırıb unitaza axıtmaq oldu. Daha canım “divin canı kimi şüşədə” deyildi, özümdəydi. Ürəyimdən ağır bir daşı atıbmışam kimi yüngülləşmişdim.

Sonuncu günü heç yana çıxmadım, evdə oldum. Fikir anarxiyasının sonunda o qənaətə gəldim ki, azad cəmiyyətlərdə olduğu kimi totalitar cəmiyyətlərdə də adamlar bərabərdilər. Amma birində hər şeydilsə, o birində heç nədilər!

Səhəri gün aeroport yolunda gözüm köhnə bir sovet “Jiquli”sinə sataşdı, gördüyümə inanmadım: ABŞ prezidentliyinə namizəd Barak Obamanın “Obama. Biden” yazılmış seçki plakatu maşının arxa şüşəsinə vurulmuşdu. Bunu əlli il əvvəl başlayan istibdadın sonu kimi yozdum, Kubada SON başlayırdı...

Ayrılanda bu füsunkar ölkəyə, onun sadə qəlbli insanlarına valeh olduğumun fərqindəydim. Azadlığın necə şirin bir duyğu olması Kuba kimi ölkələrdə daha aydın duyulur.

Təyyarəmiz göyə qalxır. Buludların altında azadlığa, xoşbəxtliyə qovuşacaqlarına ümidini itirməyən insanların vətəni – Kuba adasıdır. Bizdən yuxarıda isə Allahdır! Şükürlər olsun Yaradanın hökmünə ki, canlı-cansız, bütün yaratdıqlarının əvvəli kimi sonunu da məsləhət buyurub – bir gün başlayan bir gün də bitib. Faşizm, kommunizm, despotizm, hər türlü “izm”lər də beləcə. İnsan əzabı da eləcə.

...Mənim Kuba səfərlərim başa çatdı. Görüb eşitdiklərimdən 9 yazı alındı. Əslində yazmaq istədiklərim qat-qat çoxdu. Yaza bilmədiklərim qaldı, zamanı deyil, vaxtı çatanda yəqin bir də qayıdaram bu mövzuya...

May-iyul, 2011

Qazi Vahid Pərviz oğlu

ÇAMAYRA

Kuba dəftəri

Bakı, «MHS – poliqraf», 2012

Nəşriyyat redaktoru: Könül QURBANZADƏ
Texniki redaktor: Rauf KƏRİMOV
Bədii redaktor: Elnur ƏHMƏDOV
Səhifələyici: Sədaqət KƏRİMOVA

Yığılmağa verilmişdir: 23.01.2012.

Çapa imzalanmışdır: 14.02.2012.

Nəşrin ölçüsü: 57x82 1/16.

Fiziki çap vərəqi: 6,5.

Sifariş: 03. Sayı: 500 ədəd.

Müqavilə qiyməti ilə.

Bakı, Az1122, Zərdabi pr. 78

Tel: (+994 12) 433 86 01

Mob.: (+994 51) 510 99 20, (+994 55) 205 99 20,
(+994 70) 205 99 20

www.mhs-poligraf.gmail.com

info@mhs-poligraf.com